

A photograph of a large industrial site. In the foreground, there are several rows of large, light-colored wooden barrels, likely for wine or spirits, arranged in a curved pattern. The barrels have metal hoops and some have red interiors. In the background, there is a modern, multi-story building with a white facade and blue accents, identified as the C-gebouw. The sky is clear and blue. The text 'C-gebouw, Draka-terrein' and 'Amsterdam-Noord' is overlaid on the right side of the image.

C-gebouw, Draka-terrein Amsterdam-Noord

*Cultuurhistorische waardestelling
en advies voor transformatie*

Colofon

Dit onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van Hines door Isabel van Lent MA. www.isabelvanlent.nl

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Op de afbeeldingen in deze rapportage kunnen auteursrechten van toepassing zijn. Als u denkt dat uw materiaal zonder voorafgaande toestemming is gebruikt, neem dan contact op met de auteur.

Foto omslag: Doriann Kransberg, 2008 via Stadsarchief Amsterdam

Foto links: Doriann Kransberg, 2011 via Stadsarchief Amsterdam

© Isabel van Lent – Amsterdam, 2021

Inhoud

Inleiding	4
Stedenbouw en landschapsgeschiedenis.....	6
Hollandsche Draad- en Kabelfabriek.....	12
G.J. Langhout	24
Bouwgeschiedenis	26
Typologie	40
Waardering.....	42
Aanbevelingen voor transformatie	50
Bronnen en noten.....	57

Inleiding

De Hollandsche Draad- en Kabelfabriek (kortweg Draka) kent een fascinerende geschiedenis. In 1910 richtte werktuigbouwkundig ingenieur Jan Teeuwis Duyvis de fabriek op in de Nieuwendammerham aan de noordelijke IJ-oever. Het bedrijf zou zich snel ontwikkelen tot een speler van wereldformaat. Draka vormde een spil in de energietransitie die toentertijd plaatsvond; aan het begin van de twintigste eeuw werd de gasverlichting geleidelijk verdrongen door elektrisch licht. Tijdens de olieschaarste in de Eerste Wereldoorlog raakte de elektrificatie van Nederland in een stroomversnelling en Draka deed goede zaken. ‘De stofzuiger en de strijkbout van de huisvrouw, de technische hulpmiddelen van de mijnwerker en de scheepsbouwer, het telefoonbedrijf, de lift en de gecompliceerde verlichtingsinstallaties op de schepen [...] zouden niets betekenen zonder kabel en draad’, aldus het Parool in 1950.¹ Ingeklemd tussen het IJ en het Hamerkanaal ontwikkelde zich een omvangrijk industrieterrein van 4,4 hectare. In 1928 werd het terrein uitgebreid met het C-gebouw, waar onder meer een bedrijfslaboratorium en een proeffabriek in werden gevestigd. Het C-gebouw is tegenwoordig het oudste gebouw dat nog herinnert aan de tijd dat aan de noordelijke IJ-oever leidingen en kabels werden geproduceerd.

In de toekomst wordt het pand het middelpunt van een nieuwe woonwijk, ontwikkeld door Hines. Het voormalige laboratoriumgebouw wordt als makerspace een karakteristieke drager binnen de ontwikkelingen, met maakruimten en kantoren voor kleine ondernemers. Om het gebouw goed te kunnen integreren in de gebiedsontwikkeling is een cultuurhistorische waardestelling gewenst waarbij de cultuurhistorische waarden van het

gebouw in beeld worden gebracht. In dit rapport ga ik achtereenvolgens in op de stedenbouw en landschapsgeschiedenis, het verhaal van Draka, de architect G.J. Langhout, de bouwgeschiedenis van het C-gebouw en de typologie van dit multifunctionele industriegebouw. De conclusies van het onderzoek zijn te lezen in de waardering. Hier wordt ingegaan op de waarden van het gebouw aan de hand van de stedenbouw, architectuurhistorie, cultuurhistorie, typologie en zeldzaamheid. De waarden van de verschillende bouwdelen zijn aangegeven in waarderingstekeningen. Tot slot zijn aanbevelingen in het rapport opgenomen over de toekomst van het gebouw. Hierbij zijn drie niveaus gehanteerd: de stedenbouwkundige inpassing, de architectuur en de omgang met de cultuurhistorie.

Ik wil graag mijn opdrachtgever Ramón Masselink bedanken voor het vertrouwen en deze interessante vraag. Daarbij gaat mijn dank uit naar Henk Wilkens, Frits Prior en Jeanette van der Stelt van het Historisch Centrum Amsterdam-Noord voor het meedenken en het fantastische (beeld)materiaal. Tot slot dank ik Johan Ketelaars, die van 1971 tot 2015 werkzaam was op de pensioenadministratie van Draka en mij heeft geholpen om de verschillende functies van het C-gebouw te reconstrueren.

Isabel van Lent MA, december 2021

Beeldmerk van de draak van Draka, ongedateerd.
[HCAN]

Stedenbouw en landschapsgeschiedenis

De Nieuwendammerham is een relatief jong stuk land van amper anderhalve eeuw oud. Oorspronkelijk was het een inham van het IJ ten oosten van de landtong Volewijk. In 1853 werd het gebied aangekocht door de gemeente Amsterdam voor de berging van baggerslib. Bij de aanleg van het Noordzeekanaal werden de Nieuwendammerham en de Buiksloterham in de jaren zestig en zeventig van de negentiende eeuw ingepolderd.

Tuindorpen en industrie

In een onderzoeksrapport uit 1903 van de *Commissie voor het ontwerpen van een plan tot uitbreiding van de bebouwde kom der Gemeente Amsterdam benoorden het IJ* werden de nieuwe polders aangewezen als industrieterrein met enkele insteekkanalen en een grote vaarverbinding door Noord: het Hoofdkanaal (later het Johan van Hasseltkanaal). In het eerste bestemmingsplan uit 1906 werd de grond aan het IJ inderdaad bestemd voor industrie, maar het gebied ten noorden van de Meeuwenlaan werd gereserveerd voor woningbouw, om het prangende woontekort in de hoofdstad te verlichten.² Hier verreezen de eerste tuindorpen van Amsterdam-Noord. Nog altijd vormt de Meeuwenlaan een scherpe scheiding en een groot contrast tussen groene tuindorpen en industriële bebouwing.

Aan het begin van de twintigste eeuw werd de strook aan het IJ door industrie in gebruik genomen. De gunstige ligging ten opzichte van het Noordzeekanaal garandeerde een goed bereikbaarheid. Aan de noordwestelijke IJ-oever in Buiksloterham waren in de regel grote bedrijven te vinden zoals de onderzoekslaboratoria van Shell en de Nederlandse Dok- en Scheepsbouw Maatschappij. Aan de noordoostelijke IJ-oever van Nieuwendammerham was de bedrijvigheid kleinschaliger. Vanwege de smalle doorvaarroute ter hoogte van het Centraal Station was hier de verbinding met de Noordzee net iets minder gunstig.

Desalniettemin groeide een aantal van deze bedrijven uit tot grote, internationale spelers.

Langs rond het Hamerkanaal

Het terrein ten westen van het Motorkanaal werd in 1878 aangekocht door de Amsterdamse Droogdok Maatschappij (ADM), waar vier droogdokken werden afgemeerd. Ten oosten daarvan vestigde in 1908 de werf Kromhout zich aan de Ketelstraat. Hier werd gewerkt aan de bouw van motoren voor schepen en later ook voor auto's, vrachtwagens, bussen, diesellocomotieven en vliegtuigen. Op het terrein tussen Kromhout en Draka aan de Ketelstraat kwam in 1912 een dependance van de IJzergieterij Etna uit Breda, een producent van kachels en fornuizen. Deze Amsterdamse vestiging werd al snel overgenomen door Stork uit Hengelo, producent van stoommachines, ketels en werktuigen. In 1954 fuseerde Stork met Werkspoor Amsterdam en in 1966 ging het bedrijf samen met het naastgelegen Kromhout. Vanaf 1948 beschikte Stork ook over het terrein ten oosten van de ponthaven (zie het overzicht op p. 10). Andere bedrijven die zich aan de zuidzijde van het Hamerkanaal vestigden waren Cortlever en Monshouwer en de Imp. Tobacco Company. Ten oosten van Kromhout kwam in 1910 de Hollandsche Draad- en Kabelfabriek, kortweg Draka, die door de jaren heen zou uitgroeien tot een internationaal imperium (zie p. 12). Het gebied aan de westzijde van het Johan Hasseltkanaal werd in 1913 ingericht ten behoeve van de vierde Amsterdamse gasfabriek. Op dat moment was de elektrificatie van de stad in volle gang en de gasproductie was van korte duur. In 1924 werd het terrein ingericht als verdeelstation. In 1930 werd een brede insteekhaven aangelegd waar sindsdien het onderhoud van de Amsterdamse veerponten van het GVB plaatsvindt.

Aan de Noordzijde van het Hamerkanaal vestigden zich kleinschalige bedrijfjes. De inrichting van het gebied tussen de Meeuwenlaan en het Hamerkanaal werd gekenmerkt door een fijnmazige en kleinschalige industriële inrichting, terwijl de industrie ten zuiden van het Hamerkanaal een stuk grootschaliger was (zie ook de luchtfoto op p. 11). Op de diverse

kaarten en luchtfoto's van het gebied is de ontwikkeling van de aanwezige bedrijven goed te volgen, waarbij het lege land van de net ingepolderde Nieuwendammerham steeds verder werd ingevuld met industriële functies, ingekaderd door kanalen en insteekhavens.

Gedempt

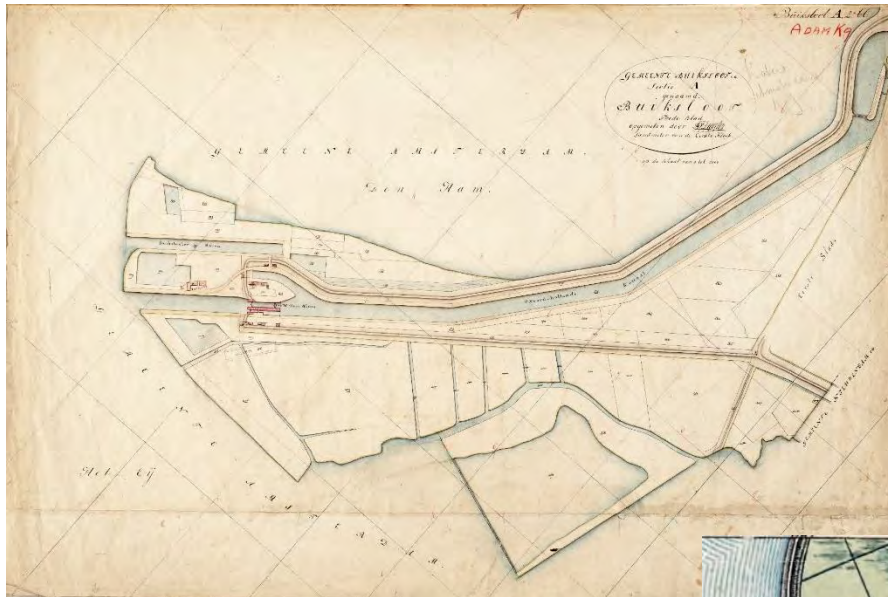
De aanleg van het Johan van Hasselkanaal zou nooit worden voltooid. Het bleef bij twee grote insteekhavens (1908) die het oostelijke en het westelijke begin van het kanaal markeerden (zie de kaart op p. 9). Het kanaal kon alleen worden voltooid als de Willem I-sluis in het Noordhollandsch Kanaal door Rijkswaterstaat verplaatst zou worden. In Den Haag was echter onvoldoende draagvlak voor deze onderneming. Daarbij werd in de jaren dertig definitief duidelijk dat het kanaal te smal zou zijn voor de steeds grotere vrachtschepen. Het oostelijke deel van het Johan van Hasselkanaal in de Nieuwendammerham werd in de jaren negentig gedempt.

De bereikbaarheid over water was lange tijd van levensbelang voor de industrieën in Noord. Over land waren de bedrijven een stuk minder goed ontsloten. In 1979 besloot de gemeente om het Hamerstraatgebied opnieuw in te richten met het doel om het beter te ontsluiten voor wegverkeer. Met de opkomst van het wegtransport waren de eens zo belangrijke waterwegen vooral een barrière geworden. De kanalen werden in de loop van de jaren tachtig gedempt. In dezelfde periode werd de ring A10 in Noord doorgetrokken: een belangrijke ontwikkeling voor de

bereikbaarheid van Amsterdam-Noord. Nog altijd is de structuur van de oude kanalen goed uit het straatbeeld af te lezen. Denk aan de brede straatprofielen van het Gedempte Hamerkanaal en het noordelijke, gedempte deel van het Motorkanaal, maar ook aan de asymmetrische profielen van enkele straten, waar in het verleden kades lagen (de Motor-, Spijker- en Beitelkade). Ook zijn er strakke rooilijnen te zien in deze straten, als begrenzing van waar vroeger het water liep.

Verdwijnde industrie

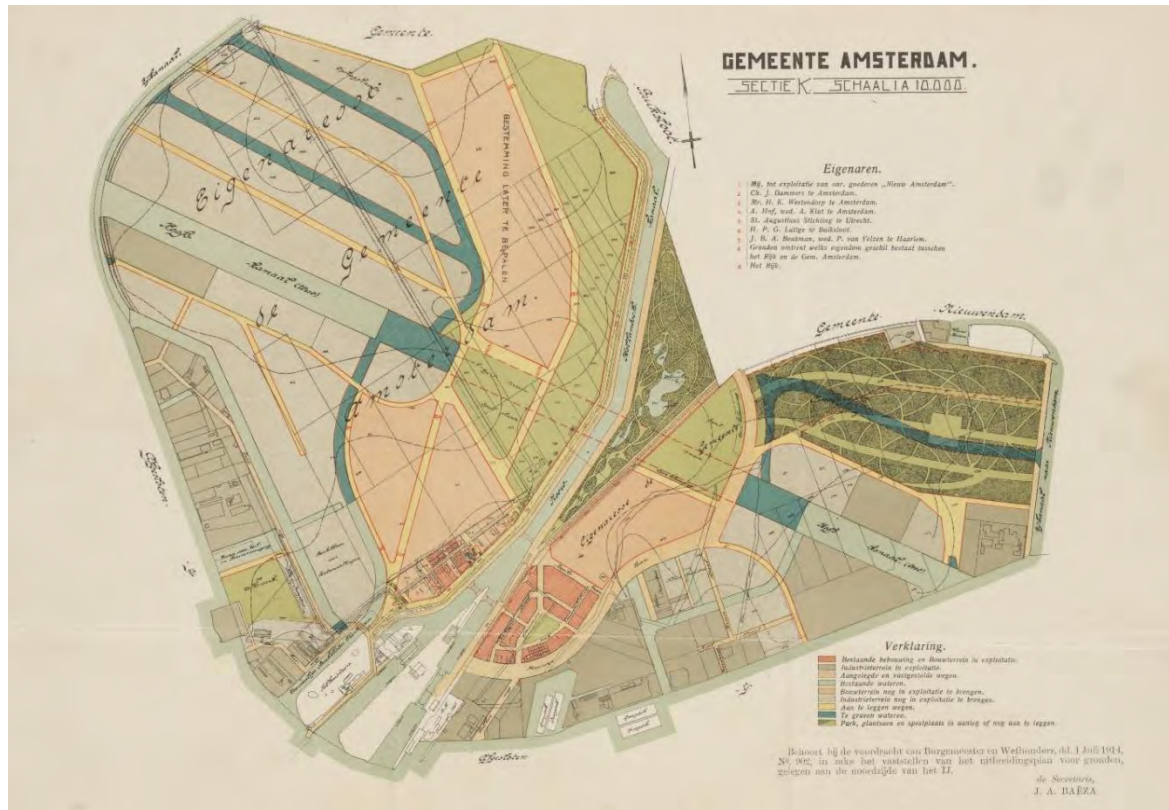
Het dempen van de aanwezige waterwegen was niet voldoende om de industrie in de Nieuwendammerham te recupereren. Vanaf de jaren zeventig kwam een einde aan de grootschalige scheepsbouw. Havens en industrie kwamen door schaalvergroting steeds westelijker te liggen of werden verplaatst naar nieuwe productielanden. Leegstand was het gevolg. Om te zorgen voor nieuwe werkgelegenheid, werden bedrijven in de jaren negentig met Europese steun gestimuleerd zich aan het IJ te vestigen. Dit werkte: langzamerhand kwam nieuwe bedrijvigheid tot stand aan de IJ-oeveren.³ De zware industrie zou volledig verdwijnen. In de jaren tachtig werd op de voormalige scheepsreparatiewerf van ADM de stadsbuurt IJplein gebouwd naar een stedenbouwkundig plan van Rem Koolhaas. Ten oosten van het IJplein werden stapsgewijs nieuwe woonwijken ontwikkeld. Het terrein van Draka is een van de laatste grote bedrijventerreinen die vanaf 2015 leeg kwam te staan. Ook hier zal in de toekomst een nieuwe woonwijk verrijzen.

Boven: kadastrale kaart van Landtong de Volewijck in Amsterdam-Noord, 1911-1932.
[RCE]

Onder: situatie na de inpoldering van Buiksloterham en Nieuwendammerham rond 1900.
[Topotijdreis]

Linksboven: uitbreidingsplan van Amsterdam-Noord uit 1914 met het tracé van het Johan van Hasseltkanaal. [SA]

Rechtsonder: de Nieuwendammerham in 1920, met de Meeuwenlaan als ruimtelijke drager en scheiding tussen wonen en industrie. [SA]

Rechts: kaart uit 1907, met ingetekende bouwaanvragen van 1915 tot 1929. [SA]

Links: bouwaanvragen van 1929 tot 1958, met ingetekende perceelsgrenzen en bedrijfsnamen. Het terrein van Draka vormt het centrale perceel binnen het gebied, met in het midden het C-gebouw.

[SA, bewerkt]

De Nieuwendammerham in 1972. Op deze foto is het netwerk van havens en kanalen nog goed te zien, met rechtsonder de droogdokken van ADM. Linksboven ligt het oostelijke deel van het Johan van Hasseltkanaal. In het midden loopt het Hamerkanaal met rechts onder meer de grootschalige industrie van Draka, Stork en ADM en links de kleinschalige bebouwing van andere bedrijven. Aan de noorzijde van de Meeuwenlaan beginnen de tuindorpen. Het C-gebouw van Draka is rood omcirkeld. [SA]

Hollandsche Draad- en Kabelfabriek

Het is nagenoeg onmogelijk om alle bouwactiviteiten van Draka in Amsterdam-Noord op een overzichtelijke manier op een rij te zetten; uit het bouwdoossier van Hamerstraat 2-4 blijkt dat het bedrijf continu (ver)bouwde. Elk jaar werden vergunningen uitgegeven, soms voor nieuwe grote fabriekshallen, maar ook vaak voor kleine uitbreidingen, waarbij een bestaand gebouw naar behoefte werd uitgebreid. Vanaf de oprichting in 1910 dijde het fabrieksterrein in oostelijke richting uit. Enkele grootschalige uitbreidingen zijn direct te relateren aan macro-economische ontwikkelingen en veranderingen binnen het bedrijf, zoals de oprichting van Draka Plastics in 1947 en de hernieuwde zelfstandigheid van het bedrijf in 1986. Om de ontwikkeling van het terrein beter te kunnen begrijpen, worden hieronder zeven grote ontwikkelingsfasen onderscheiden.

Bouwfase 1: het begin

In 1910 verrees op de noordelijke IJ-oever een fabrieksgebouwtje van de N.V. Hollandsche Draad- en Kabelfabriek, kortweg Draka. Draka werd opgericht op initiatief van werktuigbouwkundig ingenieur Jan Teeuwis Duyvis, van de bekende Zaanse nootjesfabrikantenfamilie. Hij volgde de ontwikkelingen op het gebied van elektrotechniek met grote belangstelling. Na zijn studie in Delft vertrok hij naar Duitsland waar hij zijn elektrotechnisch ingenieursdiploma behaalde aan de Technische Hogeschool van Karlsruhe. Hij bestudeerde de kabelproductie in de praktijk bij drie Duitse elektrotechnische bedrijven. Met behulp van een startkapitaal van zijn familie slaagde hij erin om in 1910 een kabelfabriek voor leidingen met rubberisolatie op te richten in Amsterdam Noord. Hier verrees een gebouw van 30 bij 35 meter, waarin twee walsen en een kalender werden geplaatst.⁴ Hiermee was de eerste Nederlandse kabelproducent een feit. Op dat moment was de elektrificatie – de

overstap van gasverlichting op elektriciteit – in volle gang, een ontwikkeling die aan einde van de negentiende eeuw was ingezet.

Bouwfase 2: groeipijn

Draka groeide snel. In 1913 kocht Philips zich in als aandeelhouder van de jonge fabriek, waardoor nieuwe uitbreidingen gefinancierd konden worden. In 1913 dreigde de snelle opkomst van een concurrent, de Delftse Nederlandse Kabel Fabriek (NKF) roet in het eten te gooien. De markt bleek echter groot genoeg voor twee Nederlandse kabelfabrikanten, die onderling al snel tot een verdeling kwamen. De NKF legde zich toe op de fabricage van zware hoogspanningskabels, Draka specialiseerde zich in de productie van midden- en laagspanningskabels. In 1913 werd de eerste uitbreiding van de fabriek in Amsterdam-Noord gerealiseerd en nauwelijks een jaar later kwam in 1914 een grotere uitbreiding gereed. Draka kampte tijdens de Eerste Wereldoorlog met een gebrek aan materiaal. Ook kwam de export volledig stil kwam te liggen. Daar stond tegenover dat door de olie- en kolenschaarste de elektrificatie van de samenleving in een stroomversnelling kwam. In 1916 werd nieuwe grond in erfpacht verkregen en kon het fabrieksterrein worden verdubbeld met onder meer een eigen kopertrekkerij en een nieuw kantoorgebouw, naar ontwerp van fabrieksarchitect G.J. Langhout (zie p. 24). Het resterende niet bebouwde deel van de grond werd ingericht met gratis groentetuintjes voor het personeel.⁵

Bouwfase 3: professionalisering

De groei van het bedrijf zette tijdens de crisisjaren door. Voor Draka stonden de jaren twintig in het teken van innovatie. In het laboratorium werd gewerkt aan de verbetering van producten voor de goedkeuring van de in 1927 opgerichte Keuringsdienst voor Electrotechnische Materialen (de KEMA-keur). Ook werd nagedacht over hoe het productieproces efficiënter kon worden ingericht. In deze periode manifesteerde Draka zich als moderne werkgever, met bijscholing voor het personeel, een bedrijfsbibliotheek, de oprichting van een nieuwe afdeling

‘Personeelsbelangen en Maatschappelijk Werk’ en een eigen personeelsblad de Draka Omroep. In 1926 werd een bedrijfsfilm gemaakt door cineast Otto van Neyenhoff voor de PR van het bedrijf. In 1928 werd opnieuw een flinke uitbreiding van het bedrijventerrein gerealiseerd. Naast de kopertrekkerij verrees een betonnen gebouw van vier verdiepingen: het laboratoriumgebouw (ook wel het C-gebouw genoemd) met een werkplaats en rustzaal voor meisjes met een zwakke gezondheid (waarover meer op p. 26).

Bouwfase 4: voorzichtig economisch herstel

Draka had zwaar te lijden onder de crisisjaren in de jaren dertig. Zo daalde in 1932 de omzet naar 44% ten opzichte van 1930. Door een regeringsmaatregel werd de invoer van geïsoleerd koperdraad uit het buitenland beperkt, waardoor Draka zich kon herpakken. De devaluatie van de gulden aan het einde van 1936 was het begin van voorzichtig economisch herstel. In 1936 kon Draka een extra stuk grond aankopen ten oosten van het fabrieksterrein waarmee het bedrijf in totaal kwam te beschikken over 4,44 hectare grond in Amsterdam-Noord. Het C-gebouw werd vergroot, het chemisch laboratorium werd in een nieuw gebouw ondergebracht. Ook kwam een nieuw productiegebouw tot stand.

Oorlogstijd

Het voorzichtige optimisme kwam tot een abrupt einde met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. In de oorlogsjaren verloor Draka zeventien werknemers aan oorlogsgeweld. Tijdens de hongerwinter lag de productie stil, maar de werknemers werden doorbetaald. Het bedrijf zette zich actief in om zijn mensen te voorzien van voedsel en brandstof. Na de oorlog boden de medewerkers een tegeltableau aan de directie aan als dank voor de inspanningen van de voedselcommissie om de werknemers tijdens de hongerwinter van het hoognodige te voorzien. In 1945 werd een monument opgericht ter herinnering aan de oorlogsslachtoffers op de noordwestelijke hoek van het C-gebouw.

Bouwfase 5: wederopbouw en Draka plastics

Tijdens de oorlog kwamen monsters van bedradingen van boven Nederland neergeschoten vliegtuigen bij Draka terecht. Die draden waren geïsoleerd met een onbekend materiaal. Na de bevrijding werden bedrijfsingenieurs naar Amerika gestuurd om nader onderzoek te doen, waar de toepassing van plastics al gebruikelijk waren. Draka was een van de eerste fabrikanten in Europa die zich met dit nieuwe materiaal ging bezighouden. In 1947 werd de nieuwe bedrijfstak Draka Plastics in het leven geroepen, die al snel een doorslaand succes was. In 1950 werd het veertigjarig bestaan gevierd van het bedrijf gevierd. Het Algemeen Handelsblad schreef over het jubileum: ‘Sedert de oprichting heeft men een lengte aan kabel – van bescheiden installatiekabel tot reusachtige kabels met een aderdoorsnede van 1000 mm² – vervaardigd, die 50 maal de aardbol omspant. Maar in elke kabel is een rood-zwarte draad geweven, de Amsterdamse kleuren zijn het internationaal erkende kleurmerk van de Draka.’⁶ Opnieuw vonden uitbreidingen plaats in Amsterdam. In 1953 verrees onder meer een garage en een magazijn voor plastics. Een jaar later kwam een nieuwe hal tot stand om de plasticwalsen, -kalanders en spuitmachines onder te brengen.

Bouwfase 6: fusie met NKF

In 1958 werd de bouw van een nieuw hoofdkantoor aangekondigd. In hetzelfde jaar vond een andere mijlpaal plaats: Draka fuseerde met zijn grootste concurrent, de Nederlandsche Kabelfabriek (NKF) in Delft. Aanleiding was onder meer de groeiende buitenlandse concurrentie. Met de oprichting van een Europese Economische Gemeenschap konden de buitenlandse ondernemingen uit de deelnemende landen (Nederland, België, Luxemburg, Frankrijk, West-Duitsland en Italië) vrij opereren, niet gehinderd door invoerrechten. De twee kabelbedrijven sloegen de handen ineen en gingen verder onder de naam NKF: Nederlandse Kabelfabrieken. Tijdens het vijftigjarig jubileum van Draka in 1960 werd het nieuwe hoofdkantoor in gebruik genomen naar ontwerp van de Amsterdamse

architect J.J. van der Linden. Op dat moment kende het bedrijf vestigingen in Enkhuizen, Hillegom, Nieuw-Millingen en vier fabrieken in Duitsland. Aan het begin van de jaren zestig werd het terrein grondig vernieuwd: op de plaats van het oude hoofdkantoor werd een fabriekshal neergezet en het oude kantinegebouw werd gesloopt. De kantine werd ondergebracht op de derde verdieping van het C-gebouw. In 1964 werden nieuwe hallen in gebruik genomen en tussen het C- en D-gebouw kwam een transformatorhuis tot stand. Ook het inkoopmagazijn werd vervangen door nieuwbouw.

Jaren zeventig: overname Philips en economische malaise

In 1970 werd de NKF overgenomen door Philips, maar de verwachte groei bleef uit. Reorganisaties volgden elkaar in een rap tempo op en het bedrijf had zwaar te lijden onder de oliecrisis en de krimpende conjunctuur. De bouwactiviteit op het terrein op Amsterdam-Noord kwam in deze periode op een laag pitje.

Bouwfase 7: herwonnen zelfstandigheid

In 1985 besloot Philips zijn handen van het bedrijf af te trekken en werden Draka en de Delftse NKF weer zelfstandig. Draka ging verder als Draka Kabel. De verzelfstandiging leidde tot een breder palet aan producten, zoals onbrandbare kabels en signaalkabels. De herwonnen zelfstandigheid was aanleiding om het terrein op Amsterdam-Noord op een ingrijpende

wijze te transformeren. Met de herstructurering was een bedrag gemoeid van 30 miljoen gulden. Er kwam een nieuw kantoorgebouw aan de rand van het IJ en het magazijn in Sloterdijk werd in Amsterdam-Noord ondergebracht. Het C-gebouw was een van de weinige gebouwen die overeind bleven. De meeste fabriekspanden van het organisch gegroeide fabrieksterrein werden gesloopt. In 1990 opende burgemeester van Thijn het vernieuwde fabriekscomplex.

Nieuwe allianties rond de eeuwwisseling

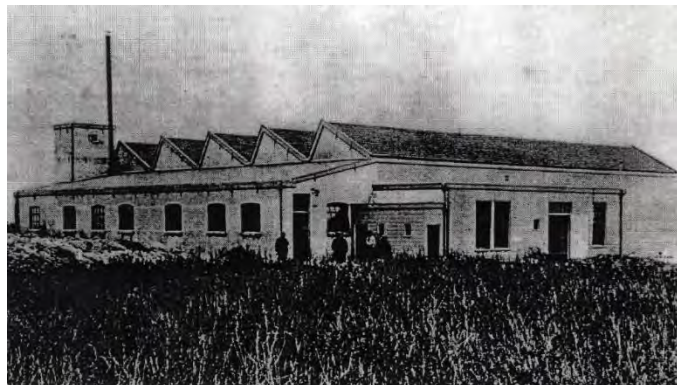
Tijdens de hoogconjunctuur in de jaren negentig ging het goed met het bedrijf. Onder de leiding van directeur S.J. van Kesteren werden buitenlandse bedrijven overgenomen. Zo werd een belang van 40% aangekocht in een Chinese glaskabelfabriek, die in 1993 weer door Philips werd overgenomen. In 1997 kon Draka het zich permitteren om de NKF over te nemen en door te verkopen aan Pirelli. Het bedrijf bleef groeien en bloeien tot de internetbubbel in 2001. Na enkele samenwerkingen met buitenlandse bedrijven werd Draka in 2011 overgenomen door Prysmian Group, volgens eigen zeggen de grootste kabelproducerende bedrijf ter wereld.⁷ Deze fusie betekende het einde van Draka in Amsterdam-Noord. De fabriek verhuisde in 2015 naar Delft en het terrein bleef ongebruikt achter.

Linksboven: het eerste fabrieksgebouw uit 1910. [HCAN]

Rechtsboven: het fabrieksterrein in de jaren twintig aan het Hamerkanaal. [HCAN]

Linksonder: artikel uit de Draka Omroep uit september 1952, met een plattegrond van het eerste fabrieksgebouw. [HCAN]

Rechtsonder: bedrijfsauto van Draka uit de jaren twintig. [HCAN]

Boorstraat, die nu nog te zien is aan de gepleisterde muur zonder de bovenverdieping.

1. rubber-wasmachine.
2. kalender.
3. 2 rubbermengwalsen.
4. bandmachines.
5. draaibank voor het snijden van rubber en band.
6. bandmachines.
7. ijzerdraad-vlechters.
8. spoelmachines.
9. 50 kleine vlechters.
10. koperwinders.
11. electrisch proefstation.

Zo zag de Draka eruit eind 1910; wel een enorm verschil met de omvang van tegenwoordig. Niet alleen de fabriek is veranderd, ook de arbeidsomstandigheden zijn heel wat gewijzigd en... verbeterd.

De arbeidsdag bestond uit 10 uur, van 's morgens 6.45 uur tot 's middags 5.45 uur met één uur schaft-tijd; des Zaterdags tot 3.45 uur; met een wekelijkse betaling van 60 uur, uurloon van 13—16 cent.

Bij ziekte werd géén ziekgeld uitbetaald en vacantedagen waren onbekend!

Er is dus inderdaad veel veranderd en verbeterd dank zij de enorme werkkraft van onze Directeur; wij kunnen met recht trots zijn op „onze“ fabriek en er gelukkig om zijn ook ons steentje te hebben kunnen bijdragen tot het groot maken van de DRAKA.

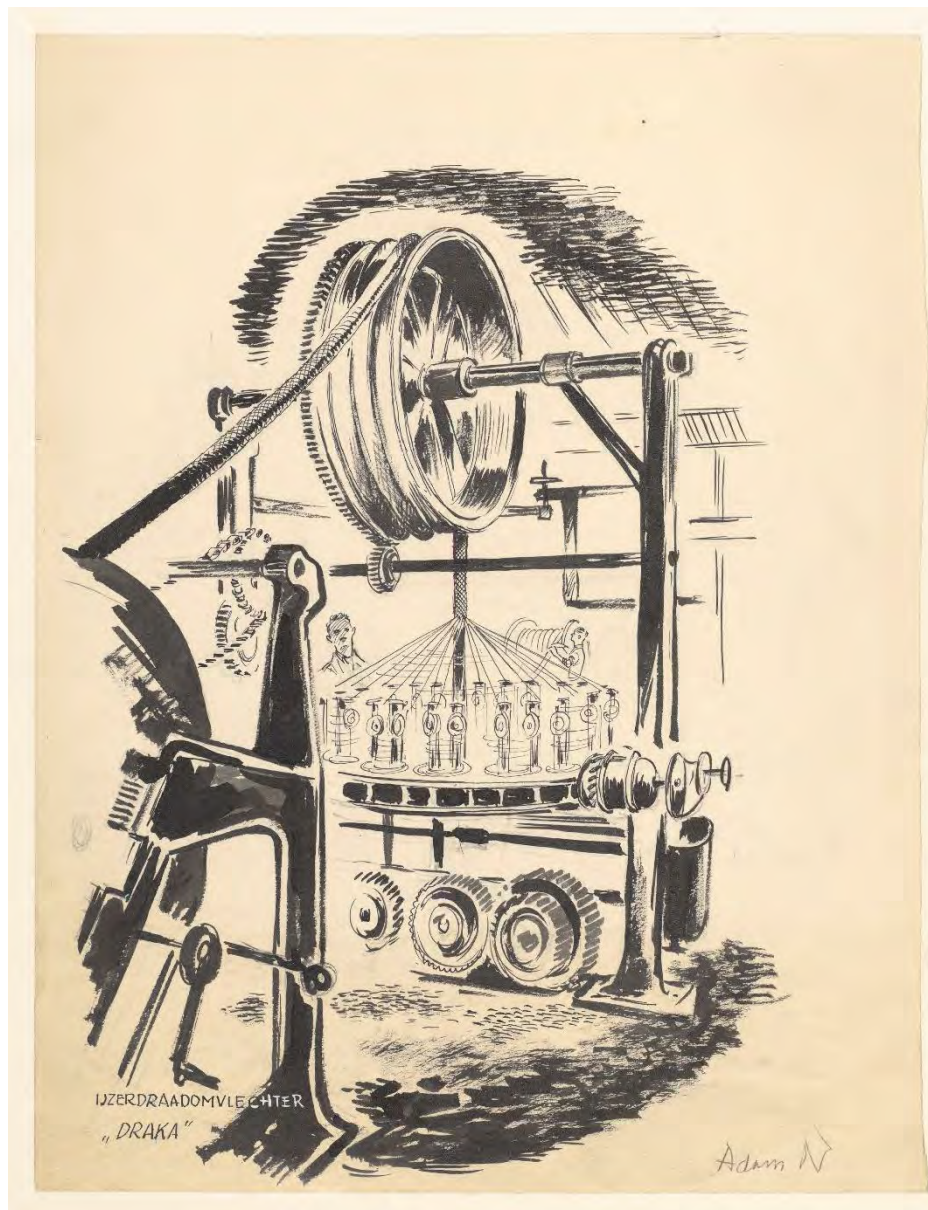
DE VRIES.

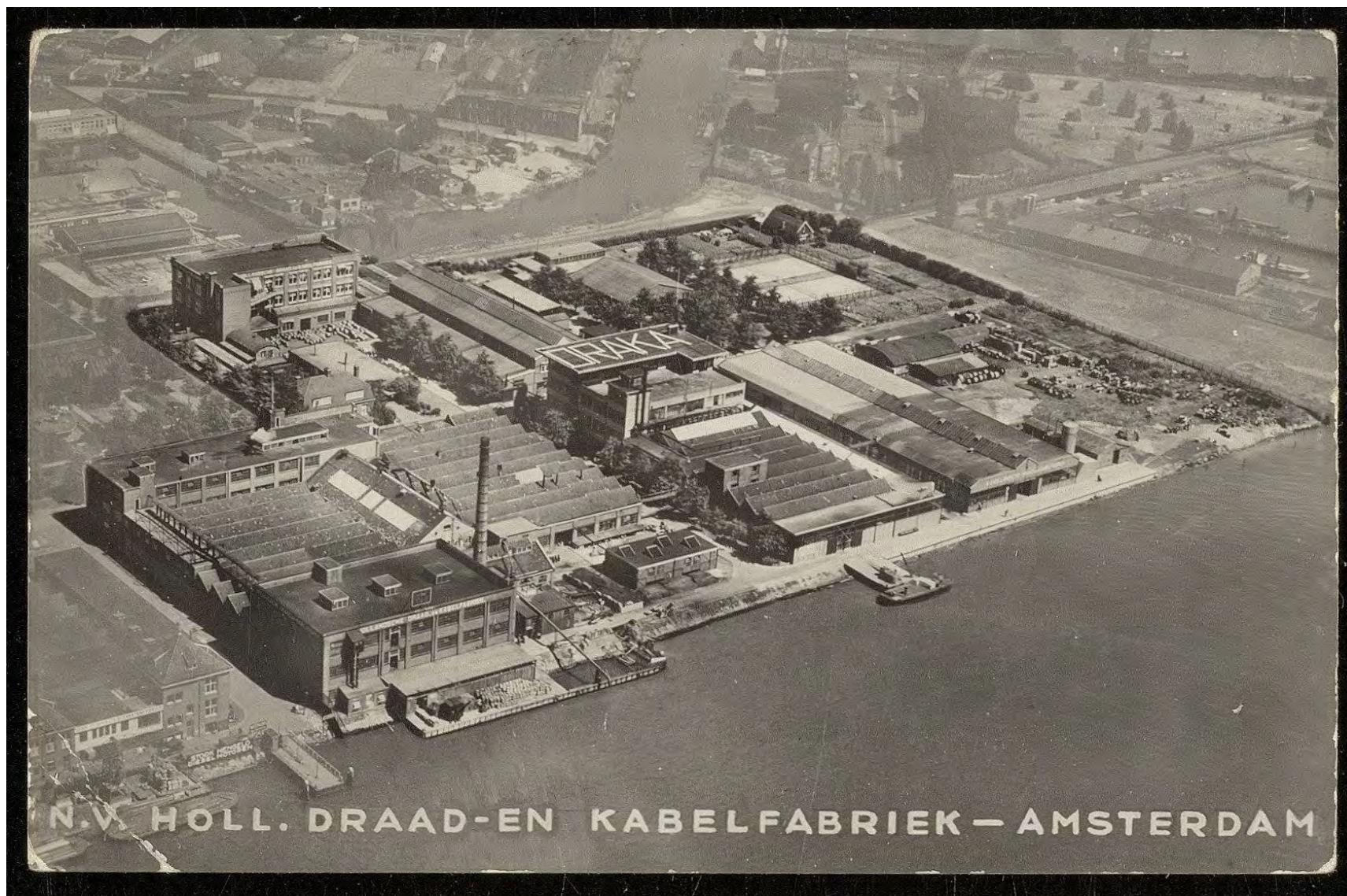

Links: pentekening
'Ijzdraadomvlechter Draka'
van Maarten Oortwijn, 1945-
1960. [NHA]

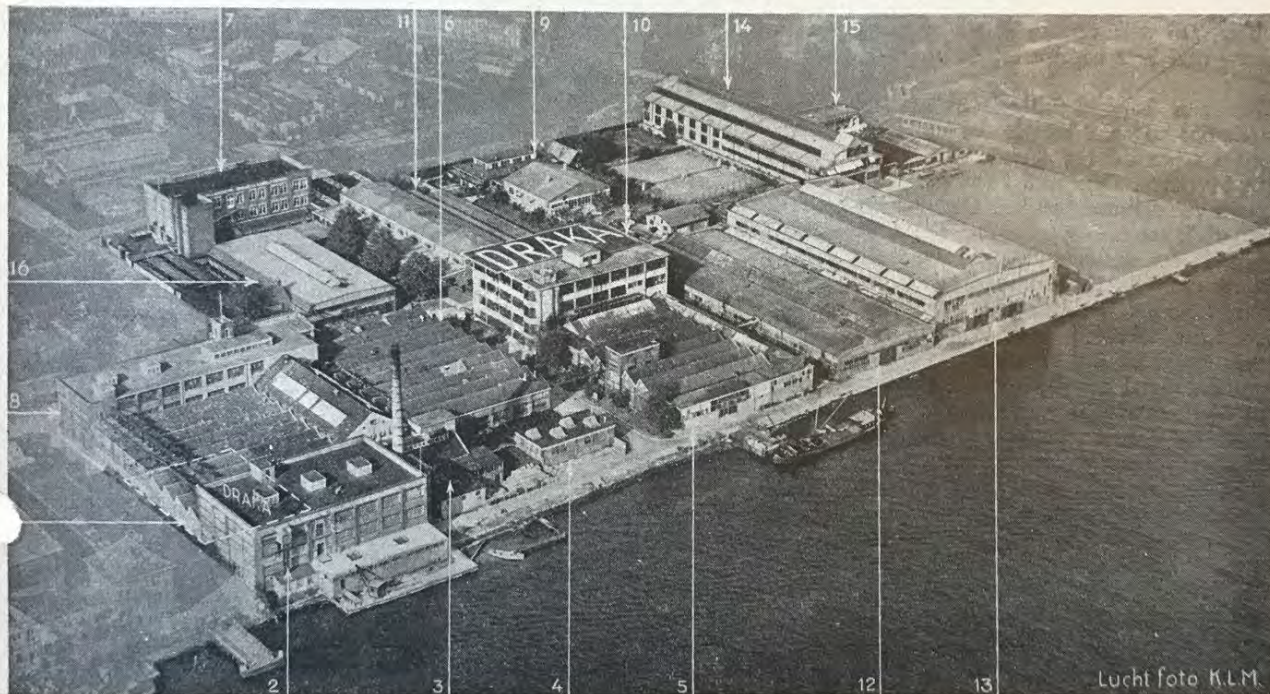
Rechts: bronzen gedenkplaat ter
gelegenheid van het veertigjarig
bestaan van Draka uit 1950.
[HCAN]

Gebrandschilderd raam ter
herinnering aan het veertigjarig
bestaan van Draka uit 1950, dat
in de jaren negentig geplaatst
was in de kantine in het C-
gebouw. [HCAN]

Luchtfoto van Draka, met in het midden het C-gebouw, eind jaren twintig.
[SA]

Situatie van het Draka-terrein met toelichting op de gebouwen. Uit de *Draka Omroep*, 1^e jaargang, nr. 7, 1 november 1946 [HCAN]

Eenige weken geleden heeft de fotodienst van de K.L.M. bovenstaande fraaie foto van ons bedrijf gemaakt.

Hieronder volgen enkele belangrijke jaartallen uit de geschiedenis van de groei der fabriek:

Bij de oprichting in 1910 bedroeg het oppervlak van de fabriek ca. 750 M²; dit is met een stippellijn op de foto aangegeven [1].

1914 Eerste groote uitbreiding, direct grenzend aan de bestaande fabriek: Hoofdzaal 1 + de tegenwoordige rubberbereiding met daarboven een stukje van Noord 1 en 2 en de vlechtsaal Oost.

1916 Tweede groote uitbreiding; het geheele Zuid-gebouw (2), een deel van het ketelhuis (3), de vroegere bandbereiding, thans douche lokaal (4), de helft van de tegenwoordige trekkerij (5), hoofdzaal 2 (6), het hoofdkantoor (7) en de zalen Noord 1 en 2 (8).

In 1922 wordt het houten schaftlokaal geplaatst (9).

1929 Derde groote uitbreiding: het 4 verdiepingen hooge betonnen C-gebouw wordt aan de bestaande trekkerij gebouwd (10) terwijl aan het hoofdkantoor aansluitend een nieuw gebouw voor de Technische Dienst wordt neergezet (11). Hierin bevindt zich thans beneden: verkoopmagazijn + elektrische beproeving en boven: fabriekskantoor. Tevens wordt het schaft-lokaal vergroot.

1934 De helft van het D-gebouw wordt gezet, welk gebouw in 1936 wordt verdubbeld (12). De loodkabelarmeeering is hier ondergebracht.

1938 Het E-gebouw volgt (13) bestemd voor de loodpersen, chemisch-laboratorium, hoogspannings-onderzoek en proeffabriek.

De bandbereiding wordt verplaatst naar de noord-oostelijke hoek van het terrein (15).

1940 De Technische Dienst wordt verplaatst naar het F-gebouw (14) en in 1942 wordt het G-gebouw [16] opgericht, waar de verflamer, windkamer en draadbeproeving zijn ondergebracht. Thans bedraagt het totale vloeroppervlak waar gewerkt wordt: 30.000 M².

Linksboven:
dodenherdenking bij het monument in
1968. [HCAN]

Linksonder: verplaatsing van het
monument naar de Nieuwe Noorder in
2016. [HCAN]

Rechts: tegeltableau ter herinnering aan
de inspanningen van de voedselcommissie
tijdens de Tweede Wereldoorlog. [Veertig
jaar Draka]

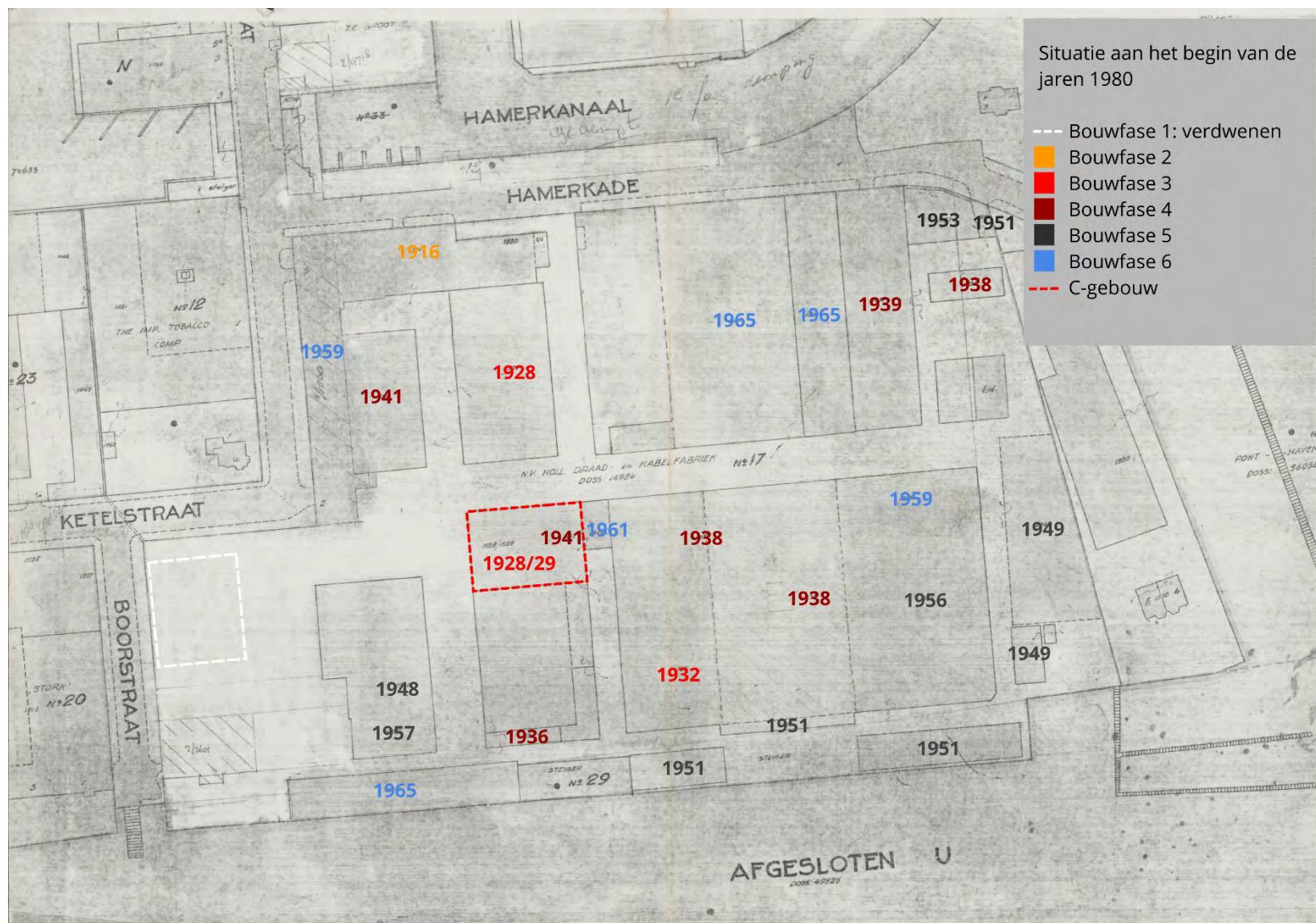

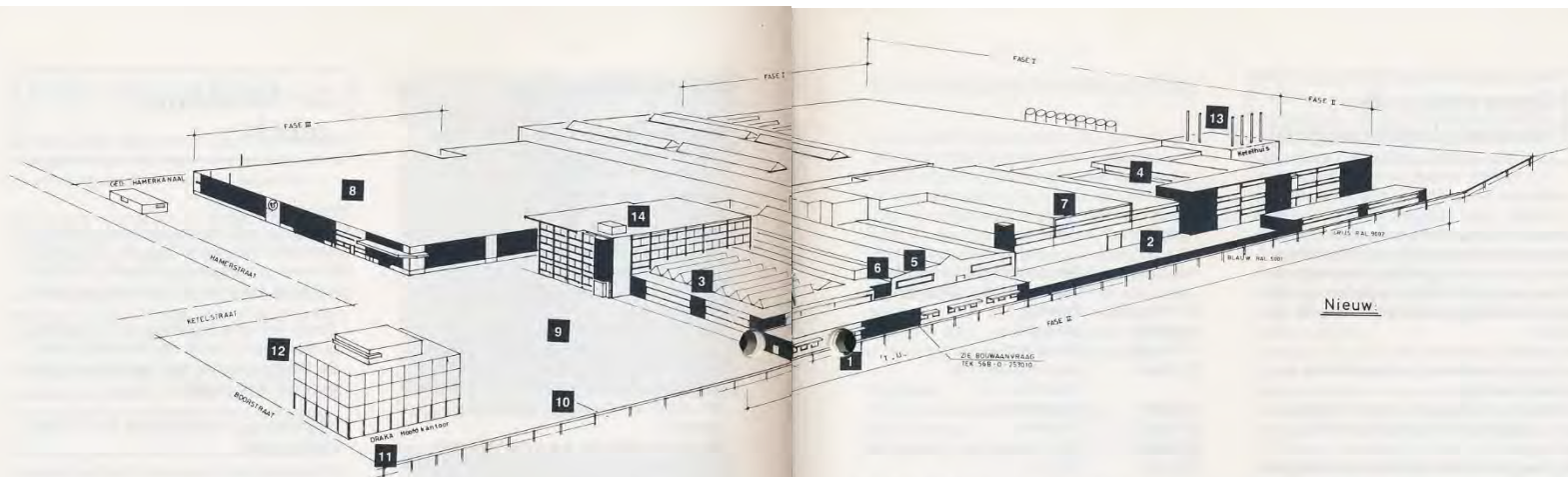
Links: hoofdkantoor van Draka uit 1960 (eind jaren tachtig gesloopt). [SA]

Rechts: luchtfoto van het hoofdkantoor, dat aansluit op het oude kantoor uit 1916, jaren zestig. [HCAN]

De situatie van het fabrieksterrein aan het begin van de jaren tachtig, voor de grote herstructurering van 1986. [SA, bewerkt]

Herstructurering: De laatste werkzaamheden

Iedereen kan het zien, de herstructurering is ver gevorderd. Oude gebouwen zijn gesloopt, nieuwe zijn verrezen. De planningsoverzichten laten zien dat we dicht bij de voltooiing van de herstructurering zijn gekomen. De verwachting is dat eind september 1989 de herstructurering, inclusief de bouw van de proeffabriek en het laboratorium, zal zijn afgerond. Op de overzichtstekening zien we hoe het er uiteindelijk allemaal uit gaat zien.

We laten de werkzaamheden die nog verricht moeten worden in onderstaande opsomming de revue passeren. De nummering bij de nog te verrichten werkzaamheden verwijst naar de nummers op de tekening.

1. De sloop van het voormalige Inkoopmagazijn en de bouw van de steiger voor het nieuwe laboratorium is half juni 1989 gereed. Volgens de planning wordt het gebouw eind september 1989 opgeleverd.

2. De oostzijde van het K-gebouw en de zuidzijde van het K, E, D, C-gebouw zullen voorzien worden van nieuwe beplating en geschilderd worden in de kleuren lichtgrijs en blauw. Eind maart 1989 zal dit gereed zijn.
3. De westgevel van het C-gebouw wordt 5 meter naar binnen verplaatst en zal voorzien worden van soortgelijke platen als bij het in- en verkoopmagazijn. Begin maart wordt hiermee begonnen, eind juni 1989 verwacht men deze werkzaamheden te hebben verricht.
4. In wat nu nog het K-gebouw heet zal eind maart de vloer met stelconplaten gelegd zijn. Daarna zullen de Niehaus, de kleine Sinus, Setic's en de Sinusstrander vanuit het D-gebouw in het K-gebouw geplaatst worden. Half mei hoopt men daarmee alle samenslag machines in het K-gebouw geplaatst te hebben.

5. De proeffabriek gaat gebouwd worden in dat deel van het huidige D-gebouw aan de zuidzijde, dat vrijkomt door de verplaatsing van de machines genoemd bij punt 4. De verwachting is dat eind augustus 1989 de proeffabriek klaar zal zijn.
6. Tussen het D- en het C-gebouw zal een geluidsmuur worden aangebracht om het geluid van de Kopertrekkerij af te scherpen. Tevens zal ter hoogte van deze wand in het D-gebouw een pauzeruimte en een toiletblok worden aangebracht. Eind juni is de bouw hiervan klaar.
7. Half februari zal de banderlijn inclusief de nieuwe apparatuur in het E-gebouw gereed zijn.
8. Het Verkoop- en Inkoopmagazijn zal in de loop van februari 1989 volledig gereed zijn.
9. Afhankelijk van de vorst is de verwachting dat de bestrating begin maart klaar zal zijn. De ruimte tussen het kantoor en de fabriek zal worden gebruikt voor opslag van haspels.
10. Het parkeerterrein bij het kantoor zal worden verbreed waardoor de parkeergelegenheid wordt uitgebreid naar 40 plaatsen. Begin juli 1989 zal dit klaar zijn.

11. Bij het kantoor zal een fietsenstalling worden geplaatst. 1 mei 1989 zal dit klaar zijn.
12. Voor de opslag van haspels zullen begin maart stellingen worden gemonteerd op het terrein tussen het kantoor en de Ketelstraat.
13. In het Ketelhuis zullen, half februari, nieuwe kompressoren voor de luchtvoorziening in de gehele fabriek, in gebruik worden genomen.
14. Er is een aanvang gemaakt met de sloop van de roltrap bij het C-gebouw. Dit zal eind maart klaar zijn.

Ter afronding van de gehele herstructurering zal, aan de hand van een plan van een tuinarchitect, de groenvoorziening worden verzorgd.

Overzichtstekening met toelichting op de herstructurering uit de Kabelkrant in 1989. [HCAN]

G.J. Langhout

De stichtingstekeningen van het C-gebouw zijn ondertekend door G. J. Langhout. Hij was in de jaren tien en twintig verantwoordelijk voor een groot deel van de gebouwen op het Draka-terrein in Amsterdam-Noord. Architect-ingenieur Gerard Johan Langhout (1879-1962) was een zoon van de architect en makelaar Willem Langhout en studeerde civiele techniek aan de Polytechnische School in Delft. Hierna ging hij aan het werk op het bureau van zijn vader, dat gevestigd was aan de Weesperzijde. Later had hij samen met zijn broer Anton een eigen architectenbureau. Hij was als architect werkzaam tot in de jaren vijftig.

Fabrieksontwerper

Langhout specialiseerde zich in het ontwerpen en bouwen van fabrieksgebouwen. Zo bouwde hij voor de Nederlandsche Fabriek van Werktuigen en Spoorwegmateriaal (Werkspoor) in de jaren tien en twintig diverse gebouwen op het fabriekscomplex in Utrecht en in Amsterdam. In 1929 tekende het bureau van Langhout het plan voor uitbreiding van de achterfabriek met een 'Groote Stelplaats' (later aangeduid als Stelplaats 3) en de bijbehorende machinale werkplaats 3 in Amsterdam.⁸ Deze hal is een gemeentelijk monument. Vanaf 1919 tot 1928 werkte hij aan de nieuwe werf van scheepsbouwer NSM (de Nederlandsche Scheepsbouw Maatschappij) in Amsterdam-Noord. Hierbij tekende hij niet de nieuwbouw, maar faciliteerde ook de verplaatsing van enkele

werfgebouwen van de werf op Oostenburg, die in 1927 werd gesloten. In Amsterdam-Noord verreezen van zijn hand onder meer de scheepsbouwloods (1919-1920), de voormalige timmerwerkplaats (1927), en de hellingbanen, alle aangewezen tot rijksmonument. In 1931 ontwierp hij samen met de architect J.F. Staal het Telegraafgebouw aan de Nieuwezijds Voorburgwal (tegenwoordig een rijksmonument). Met architect H.W. Wijdeveld tekende hij het Nederlandse paviljoen op de Wereldtentoonstelling in Antwerpen in 1930.⁹

Stoer en utilitair

Langhout is vanaf de oprichtingstekeningen uit 1916 tot aan het einde van de jaren een continu terugkerende naam in het bouwarchief van Draka. Langhout was bij uitstek gespecialiseerd op industriële architectuur. Het is niet onwaarschijnlijk dat hij voor Draka een vergelijkbare functie vervulde als voor Werkspoor en NSM, waarbij hij fungeerde als een soort 'huisarchitect' die de grote en kleine ingrepen voor zijn rekening nam en zich ook ontfermde over een logische stedenbouwkundige inrichting van het fabrieksterrein. Naar zijn werk is nog geen uitgebreid onderzoek gedaan. Dat maakt zijn oeuvre niet minder interessant. Zijn werk wordt gekenmerkt door stoere, utilitaire architectuur met een constructieve helderheid. Hoewel Langhout een relatief onbekende naam is, heeft hij een indrukwekkend aantal fabriekspanden op zijn naam staan. Een groot deel hiervan is gesloopt. Van de nog bestaande gebouwen is de architectonische kwaliteit meermaals onderkend door middel van een aanwijzing tot gemeentelijk- of rijksmonument.

Linksboven: de scheepsbouwloods van NSM in 2011. [RCE]

Rechts: het telegraafgebouw in Amsterdam in 2005. [RCE]

Linksonder: machinehal Werkspoor, Amsterdam, ongedateerd. [SA]

Bouwgeschiedenis

1928: gloednieuw laboratoriumgebouw met openluchtwerkplaats

In 1928 werd centraal op het Drakaterrein, een nieuwe fabrieksgebouw opgetrokken, aangeduid als gebouw C. Het gebouw werd aan de zuidzijde gekoppeld aan een bestaande fabriekszaal met sheddaken die fungeerde als kopertrekkerij. Met deze uitbreiding was een bedrag van 637.000 gulden gemoeid.¹⁰

Afwerking snoeren

In de Draka Omroep (het personeelsblad van Draka) uit 1949 werd de functie van het C-gebouw toegelicht. Het gebouw werd onder meer in gebruik genomen voor de afwerking van snoeren. Deze afdeling was eerst gevestigd op de bovenste verdieping van het hoofdkantoor, boven de directiekamers: '[...] het gebeurde nogal eens, dat er een telefoontje kwam: "stop met dat gebons boven mijn hoofd, ik moet telefoneren" en dan werden de ponsmachines terstond stopgezet in afwachting van het bericht: "ga maar verder." [...] Eindelijk zouden we het dan beter krijgen en nam de directie maatregelen een nieuw gebouw neer te zetten, wat geheel voor deze snoerenfabricage bestemd zou zijn en zo werd het C-gebouw geboren. [...] Doch helaas, toen kwam de grote tegenslag. De radiotoestellen werden genormaliseerd, de luidsprekers werden in de toestellen gebouwd en onze afgewerkte snoertjes waren niet meer nodig. [...] Ook dat was geen bewaar, de nieuwe zalen werden alweer spoedig in gebruik genomen door de telefoonkabelmachines zoals we die nu kennen.'¹¹

Laboratorium

Het bestaande laboratorium (opgericht in 1921) verhuisde ook naar het nieuwe C-gebouw. In het jubileumboek van Draka werd hier in 1950 het volgende over gezegd: 'De outillage van het mechanisch laboratorium onderging een uitbreiding met trek machines voor walsdraad en voor

lichtere materialen zoals papier en katoen, een buig- en torsieapparaat voor koperdraad en een buig-beproevingapparaat voor gummikabel. Tenslotte werd een 'proeffabriek' ingericht, met de opzet om zonder storing voor het bedrijf zelf in staat te zijn, nieuw kabelconstructies te ontwikkelen en het gedrag van verschillende isolatiematerialen onder bepaalde omstandigheden te bestuderen.'¹²

Constructieve helderheid

Het rechthoekige bouwblok, werd volledig opgetrokken uit beton, met een betonskelet, betonnen vloeren en gevels. De constructie van het gebouw is goed te zien op de stichtingstekeningen uit 1927 (vanaf p. 29). De vierkante kolommen werden in een vierkant grid geplaatst op een afstand van 5 meter (de buitenste modules zijn iets groter, namelijk 5,19 meter). Het gebouw bestond uit vier bouwlagen met een grondoppervlak van 25,38 bij 30,38 meter. In de zuidwestelijke hoek werd een goederenlift met trap gesitueerd, in de noordoostelijke hoek bevond zich een tweede (vlucht)trappenhuis. Op de plattegronden is te zien dat de begane grond in eerste instantie was bestemd voor het chemisch, mechanisch en elektrotechnisch laboratorium. De verdiepingen bestonden uit grote open ruimten, zonder tussenwanden. Kenmerkend voor het C-gebouw is de constructieve helderheid. Het betonskelet was samen met de stalen tuimelramen met roedeverdeling nadrukkelijk onderdeel van het gevelbeeld. De dakopbouw (de derde verdieping) werd voorzien van een forse overstek. Op het dak stond met grote letters DRAKA, te zien op diverse luchtfoto's.

Meisjes met een zwakke gezondheid

Het C-gebouw was ook onderdeel van de sociale voorzieningen van Draka. Op het dak kwam een openluchtwerkplaats met lighal en daktuin, speciaal bestemd voor meisjes met een zwakke gezondheid. Dit was onderdeel van een tuberculosebestrijding onder het Draka-personeel. De werkplaats bevond zich op de derde verdieping en heeft tot 1934 bestaan.¹³ Deze

werkplaats lijkt iets later in het ontwerp te zijn toegevoegd, aangezien deze op eerdere tekeningen nog ontbreekt.

1940: uitbreiding van het vloeroppervlak

Het C-gebouw zou gedurende de decennia vaak van functie wijzigen. In 1938 werd de proeffabriek en het chemisch laboratorium verplaatst naar het nieuw opgeleverde E-gebouw. In 1940 werd het C-gebouw uitgebreid. Helaas zijn van deze bouwphase geen bouwtekeningen aangetroffen. Aan de hand van contemporaine (lucht)foto's is goed te zien dat aan de oostzijde van het pand een aanbouw werd gerealiseerd, het trappenhuis aan de westzijde werd vergroot door een driezijdige uitbouw toe te voegen en de derde verdieping over de vroegere daktuin werd doorgetrokken (zie de verbeelding van de uitbreidingen op p. 35). Het dakoverstek uit 1928 is hierbij gehandhaafd, maar werd niet doorgetrokken in de nieuwe uitbreidingen. Hierdoor zijn de bouwfasen uit 1928 en 1940 nog altijd goed van elkaar te onderscheiden. Daarbij heeft de aanbouw aan de oostzijde een bredere beukbreedte, namelijk 6,8 meter. De elektrische en mechanische afdeling van het laboratorium verhuisden naar de nieuwe derde verdieping. De derde verdieping werd opgetrokken uit een staalconstructie en voorzien van betoncassetteplaten.

Vanaf 1962: kantineperikelen

De meeste aanpassingen van het C-gebouw na 1940 hadden te maken met de herbestemming van de derde verdieping tot kantine. Als gevolg van nieuwbouw moest de geliefde veertig jaar oude fabriekskantine het veld ruimen. Vanaf 1962 konden de Drakianen hun lunch gebruiken op de derde etage van het C-gebouw. Het bleek een onpopulaire maatregel en er werd veel geklaagd over de ongezellige kantine met de onhandige locatie, 'waarvoor tweeënzestig treden beklommen moesten worden.'¹⁴ Een tweede wijziging in de jaren zestig aan het C-gebouw was de toevoeging van een transformatorhuis, dat in 1964 tussen het C- en D-gebouw geplaatst werd.

Externe roltrap en houten kozijnen

In 1973 werd de kantine ingrijpend verbouwd. Het gebouw werd aan de noordzijde voorzien van een externe roltrap. In de Draka Omroep staat hierover het volgende: 'Het eerste gedeelte brengt de bezoeker tot 8 meter hoogte, waarna vervolgens de tweede roltrap omhoogvoert tot een totale hoogte van 12,20 meter. Daar aangekomen zullen de bezoekers via een zichzelf openende deur toegang krijgen tot de kantine.'¹⁵ Oud-werknemer Johan Ketelaars (werkzaam op de pensioenadministratie van Draka van 1971 tot 2015) vertelde dat de roltrap één kant op bewoog: om halftwaalf rolde de trap in opwaartse richting, vanaf een uur of één ging die naar beneden. Over de verbouwing van de kantine zelf meldde de Draka Omroep het volgende: 'De inwendige renovatie van de kantine werd gestart met de vervanging van de oude stalen ramen door nieuwe, hardhouten (Merbau) kozijnen. [...] De bestaande kolommen worden met hout omkleed en ook zal een nieuw plafond met verlichting worden aangebracht. [...] Op de bestaande betonvloer, die door de vroegere aanwezigheid van machines nogal ongelijk is, werden allereerst houten ribben aangebracht, waarop in een later stadium een fraaie houten vloer zal worden gelegd. Daartussen in werd de ruimte opgevuld met Leca-korrels, een sintelachtig materiaal waarin klei gemengd is. Deze opvulling dient om de geluiden van de machines, die een etage lager onmiskenbaar hun bijdrage leveren aan het productieproces, te dempen. Op de nieuwe houten vloer worden kunststoftegels gelegd.'¹⁶ Daarbij werd de kantine voorzien een nieuwe inrichting met planten, gordijnen en nieuw meubilair.

Multifunctioneel gebouw

Opvallend is de multifunctionaliteit van het gebouw. Terwijl de werknemers zaten te lunchen, denderden de machines op de verdiepingen eronder gewoon door. Het laboratorium was inmiddels elders op het terrein ondergebracht. Johan Ketelaars herinnert zich dat aan het begin van de jaren zeventig op de begane grond de kopertrekkerij was gevestigd met in de grond gloeiovens om koper te verwarmen. Op de eerste verdieping stonden spuitmachines om plastic om de kabels te spuiten. Op

de tweede verdieping bevonden zich samenslagmachines waarmee verschillende soorten draden tot kabels werden geslagen. Op de derde verdieping, naast de kantine, stonden ook nog vlechtmachines waarmee kabels werden ontvlochten.

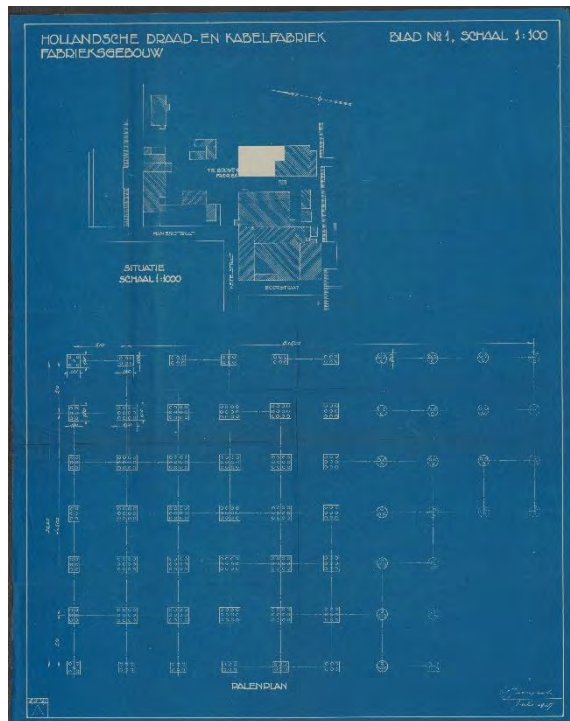
Kantine wordt bedrijfsrestaurant

De kantine in het C-gebouw was bestemd voor de fabrieksarbeiders. De andere kantine van Draka bevond zich was in het hoofdkantoor. Hier lunchten uitsluitend de beambten. In 1977 was het personeelsbestand van Draka in Amsterdam zodanig teruggelopen dat twee kantines niet rendabel meer waren (en waarschijnlijk ook niet meer wenselijk in een tijd waarin organisatiestructuren steeds 'platter' werden). Er werd besloten om over te gaan op één bedrijfsrestaurant. Uit de Draka Omroep: 'Gezien het aantal faciliteiten dat kan worden aangeboden leek het passend afscheid te nemen van het woord 'kantine' en in het vervolg (officieel) te spreken van "het bedrijfsrestaurant van DRAKA".'¹⁷ Het artikel gaat ook in op het gebruik van de roltrap: 'Na uitgebreide onderzoeken is de Kantinebegeleidingscommissie tot de slotsom gekomen dat het gunstiger is, de roltrap vanaf het begin van de lunchpauze tot 13.00 uur ononderbroken in opwaartse richting te laten lopen. Na beëindiging van de lunchpauze kan men via het hiervoor verfraaide trappenhuis weer naar beneden. [...] Bij de aanvang van iedere lunchperiode zal er aldus geen blokvorming ontstaan [...]. Verder kan men het bedrijfsrestaurant desgewenst eerder verlaten, zonder afhankelijk te zijn van de dienstregeling van de roltrap.'¹⁸

Vanaf 1987: kantoor- en vergaderfuncties

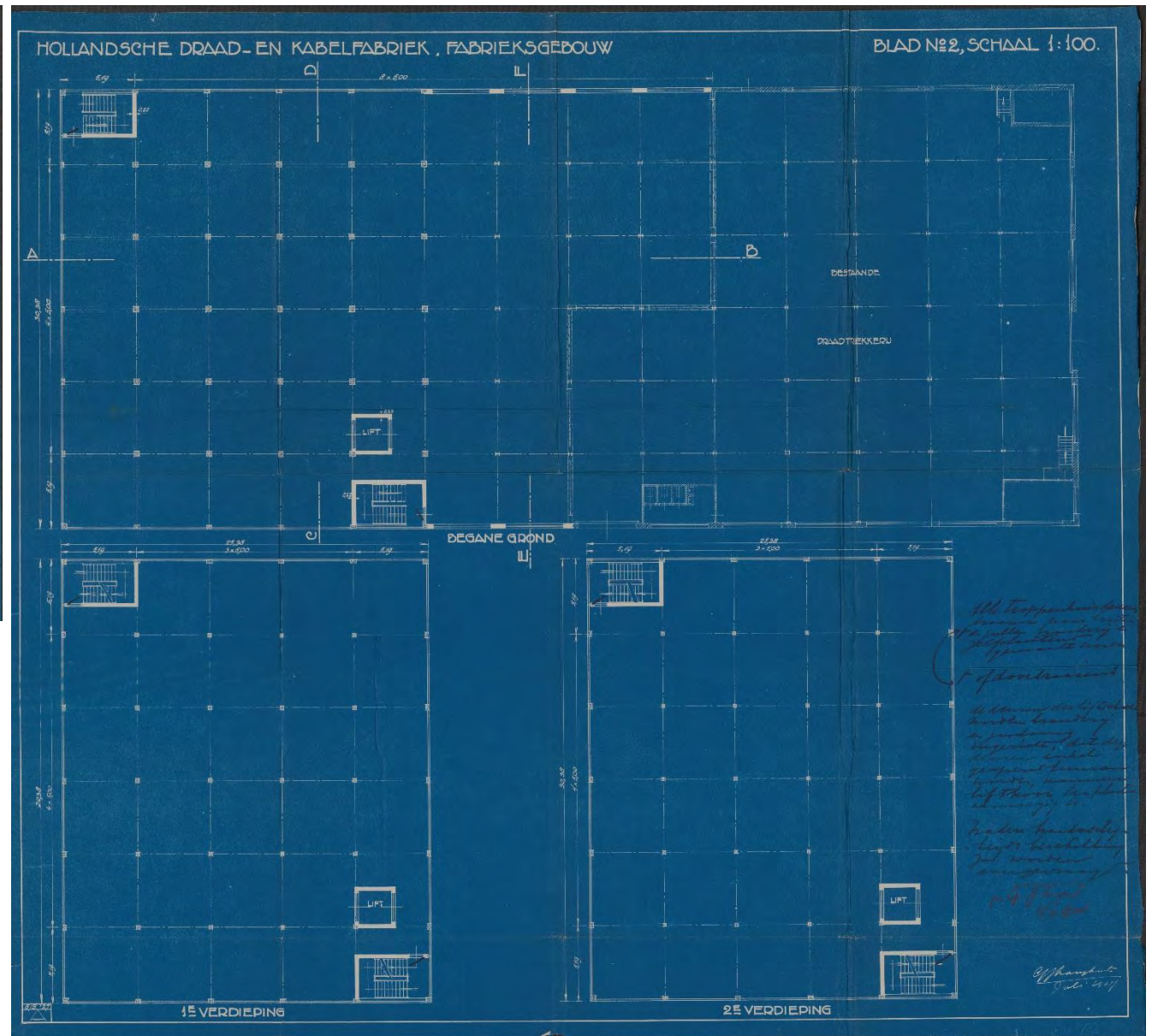
Tien jaar later was C-gebouw opnieuw toe aan een transformatie. Nadat Draka zich had losgemaakt van Philips werd een grootschalige herstructurering van het bedrijventerrein ingeluid. Veel panden werden gesloopt, maar het C-gebouw bleef onverminderd in bedrijf. In oktober

1987 meldde de Kabelkrant (de opvolger van Draka Omroep): 'Als deze krant uitkomt zal de buitengevel van het C-gebouw aanzienlijk zijn opgeknapt. De gevel is lichtgrijs geschilderd, de kozijnen krijgen dezelfde kleur als het nieuwe kantoor (rood). Het trappenhuis wordt eveneens opgeknapt. De lift wordt omgebouwd tot een gecombineerde goederen/personenlift. En er komt een nieuwe entree. Dit deel van het project moet begin november klaar zijn.'¹⁹ In 1989 werd de roltrap gesloopt. De Kabelkrant meldde: 'Dat ging niet zonder slag of stoot. Bij het demonteren viel de constructie uit de takels. De schade was gering en persoonlijke ongelukken hebben zich daarbij gelukkig niet voorgedaan.'²⁰ Aanleiding voor het weghalen van de roltrap was waarschijnlijk het teruglopende personeelsbestand van Draka. De roltrap was simpelweg niet meer nodig.²¹ Ook het bedrijfsrestaurant werd gewijzigd. Projectleider J. Huberts vertelde in de Kabelkrant: 'De huidige vorm dateert uit 1977 en toen werkten er [...] veel meer mensen. Nu zijn er tijdens lunchuren gemiddeld 70 mensen aanwezig.' De derde verdieping werd opnieuw ingericht met een kleiner bedrijfsrestaurant, een expositieruimte en een conferentie- en vergaderruimte.²² In dezelfde periode werd ook de tweede verdieping opnieuw ingericht als kantoorruimte met een bedrijfsbureau, een tekenruimte, administratie, spreekkamers en het archief (zie de tekeningen op p. 38). Aan het begin van de jaren negentig werd het gebouw opnieuw gerenoveerd en werden de houten rode kozijnen vervangen door de huidige aluminium exemplaren (zie tekeningen op p. 39). De afdeling van Johan Ketelaars werd aan het begin van de eenentwintigste eeuw overgeplaatst naar het C-gebouw. In die tijd was het gebouw volledig getransformeerd tot kantoor en opslaggebouw.

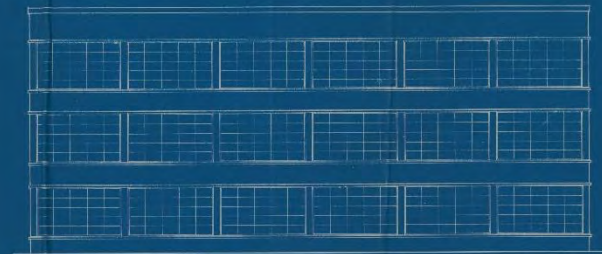
Links: het palenplan van het C-gebouw, 1927. [SA]

Rechts: de plattegronden uit 1927. De derde verdieping is in dit ontwerp nog niet ingetekend. Ook de vorm van het trappenhuis en de lift op de zuidwestelijke hoek is later aangepast, 1927. [SA]

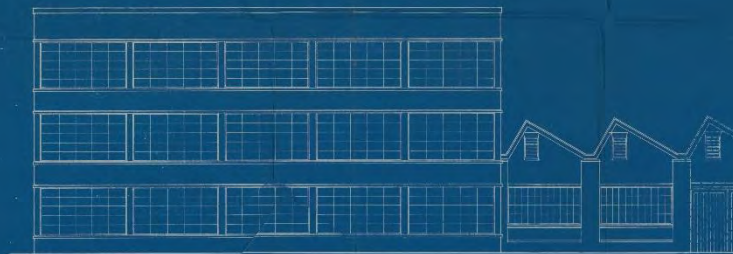

OOSTGEVEL

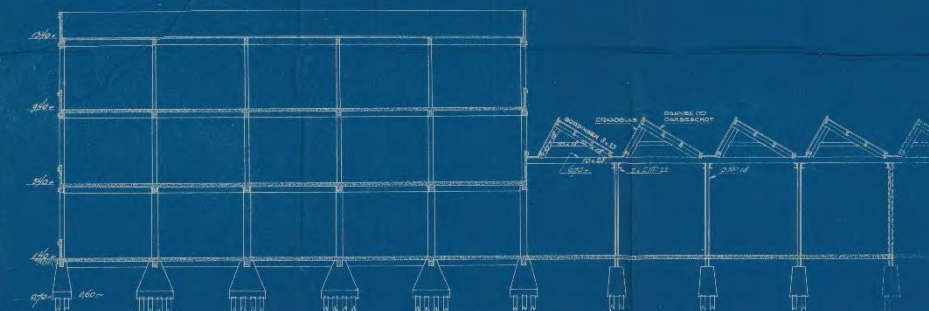
NOORDGEVEL

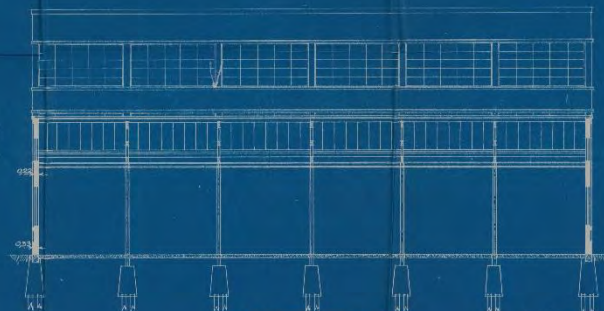
WESTGEVEL

DOORSNEDE C-D

DOORSNEDE A-D

DOORSNEDE E-F

Handwritten signature and date: 12.12.1927

Gevelaanzichten op de ontwerptekeningen uit 1927, nog zonder de derde verdieping. [SA]

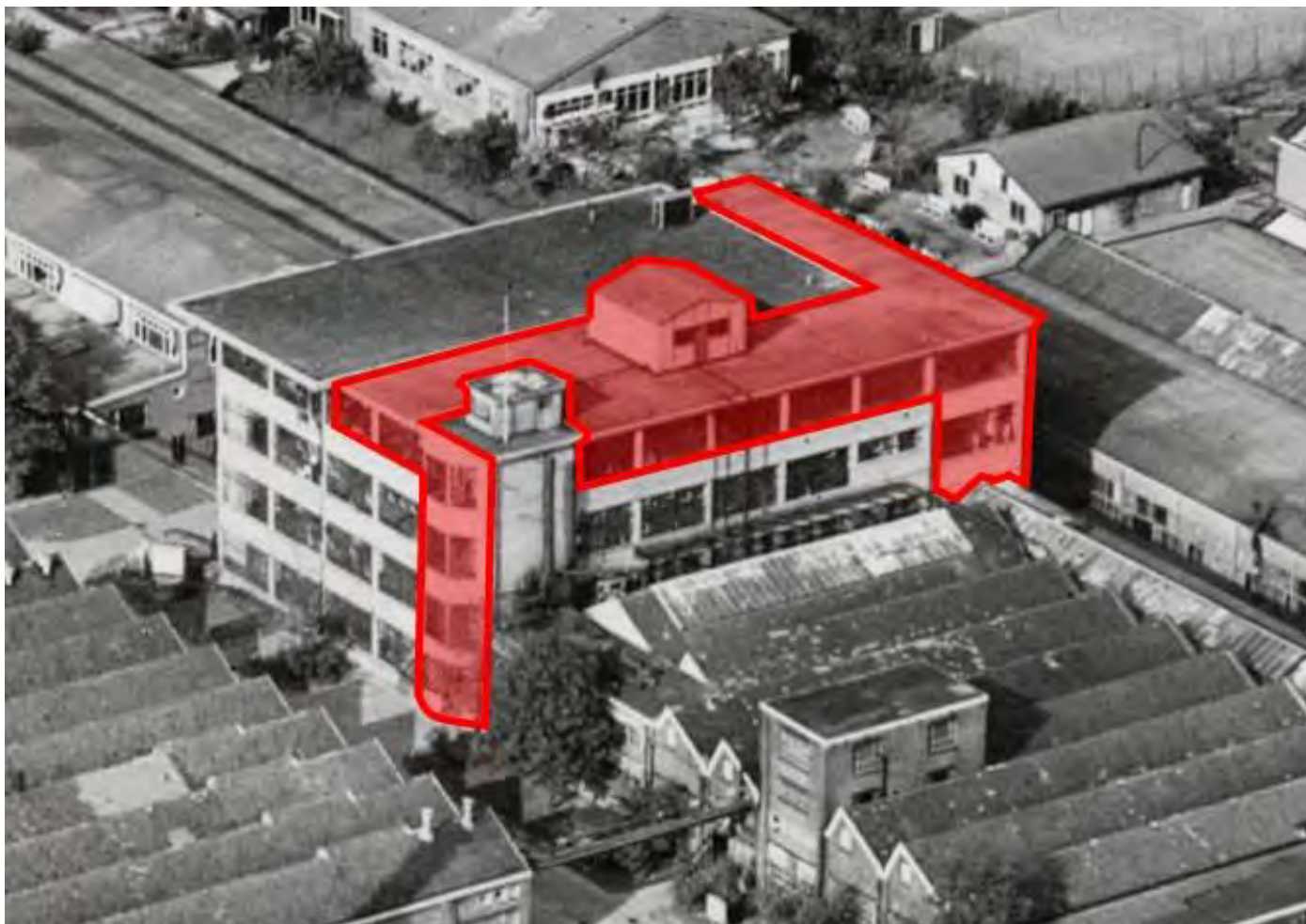
Links, het C-gebouw in aanbouw in 1928. [HCAN]

Rechts: het C-gebouw, gezien vanaf de IJ-oevers, jaren dertig. [HCAN]

Linksonder: Het C-gebouw, gezien van oostelijke richting, jaren dertig. [SA]

Luchtfoto van het
Draka-terrein uit
1937. Het C-gebouw
is prominent te
herkennen met
'DRAKA' op het dak.
[SA]

Links: het C-gebouw in 1946 met in rood de tweede bouwphase uit 1940. [SA, bewerkt]

Rechtsboven: de overgang tussen de twee bouwfasen. De contour van het dakoverstek is nog zichtbaar in de gevel.

Rechtsonder: het uitgebouwde trappenhuis.

Links: het C-gebouw omstreeks 1950, na de uitbreiding, met op de voorgrond het oorlogsmonument. Links is het toegevoegde bouwdeel aan de oostzijde te herkennen aan het dakoverstek dat niet doorloopt. [Veertig jaar Draka]

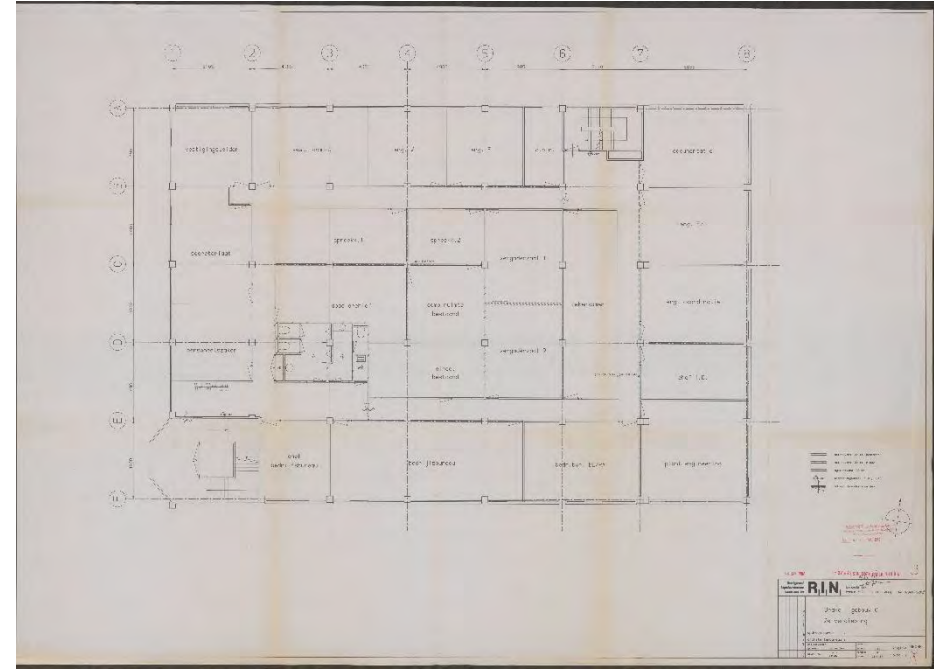
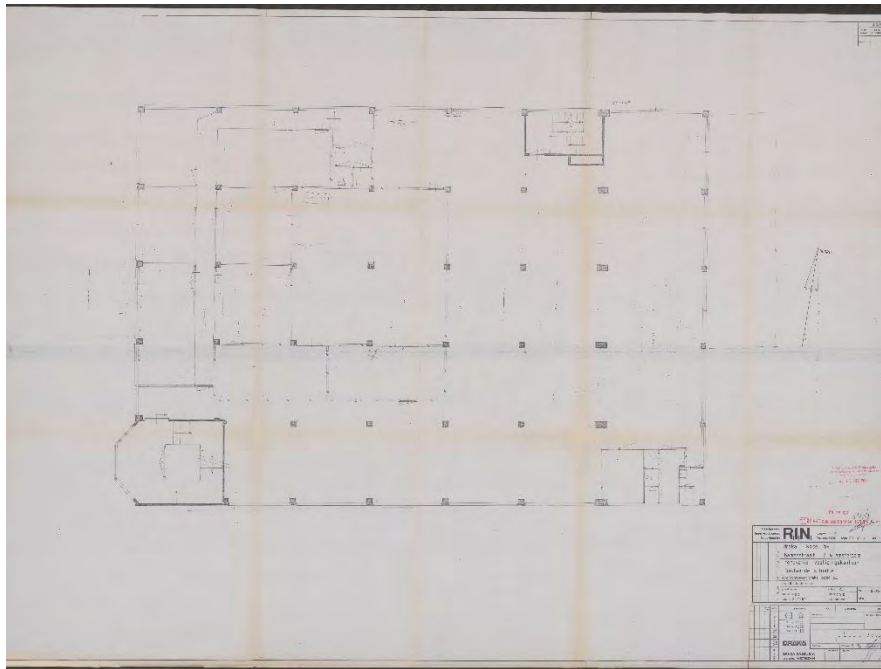
Rechts: pentekening 'Rollen koperdraad boven de gloeioven, Draka' door Maarten Oortwijn 1945-1960. Deze gloeiovens bevonden zich ook op de begane grond in het C-gebouw. [NHA]

Linksboven: bouw van de roltrap in 1973. Foto uit de Draka Omroep van mei 1973. [HCAN]

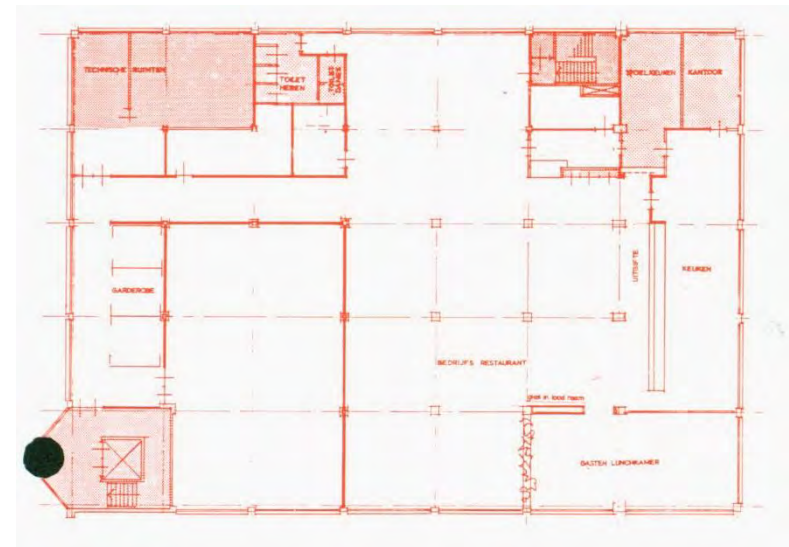
Linksonder: foto uit de Kabelkrant van januari 1989 met het C-gebouw met roltrap op de achtergrond. [HCAN]

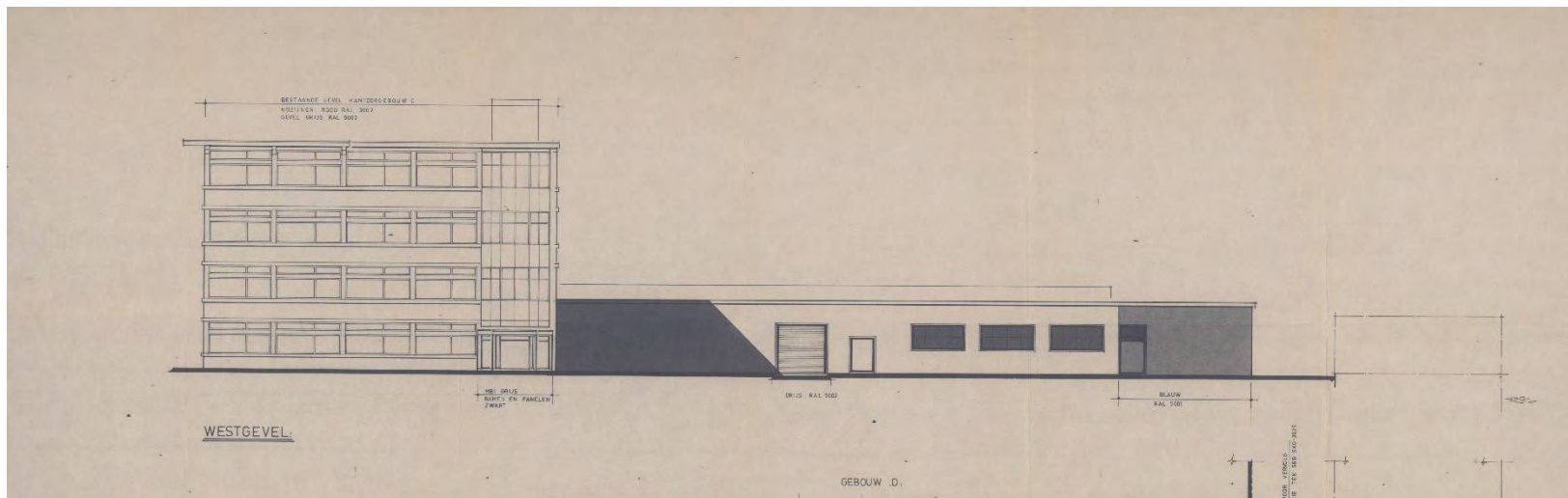
Rechts: sloop van de roltrap in 1989. Op deze foto zijn ook de houten kozijnen te zien die van 1973 tot 1989 in het C-gebouw zaten. [Privéarchief Johan Ketelaars]

Boven: verbouwing tweede verdieping naar kantoren met tussenwanden, 1987 met links de oude en rechts de nieuwe situatie. [SA]

Rechtsonder: de vernieuwde plattegrond van het bedrijfsrestaurant op de derde verdieping na de verbouwing in 1991, gepubliceerd in de Kabelkrant, oktober 1991. [HCAN]

Gewijzigde gevels, met boven de oude situatie (met houten kozijnen, aangebracht in 1973) en onder de nieuwe situatie met kunststof kozijnen, 1988. [SA]

Typologie

In het jubileumboek *Veertig jaar Draka*, worden de grote uitbreidingen van Draka telkens genoemd naar hun functie (kopertrekkerij, machinehal, hoofdkantoor, etc.), behalve het generieke C-gebouw. Hier wordt het volgende over gezegd: 'Een nieuw, vier verdiepingen hoog betonnen gebouw verrees naast de kopertrekkerij.'²³ Pas later wordt terloops gemeld dat het laboratorium, de proeffabriek en een werkplaats een nieuw onderkomen vonden in het gebouw. De nadruk in de berichtgeving lag vooral op het feit dat het gebouw volledig van beton was opgetrokken; een noviteit voor Draka. Daarbij werd de nieuwbouw prominent in het midden van het terrein gesitueerd, waar het met vier verdiepingen boven de andere gebouwen uittorende. De typologie van het C-gebouw laat zich dan ook het best omschrijven als een multifunctioneel betonnen fabrieksgebouw van meerdere bouwlagen. Industriële architectuur van meerdere verdiepingen was in die tijd niet ongewoon, maar niet zo gebruikelijk als fabriekshallen van één bouwlaag. Aan het einde van de negentiende eeuw werd met de introductie van het spoor afstand een relatief gegeven, waardoor het mogelijk werd om fabrieken op te richten op goedkope grond. Deze uitgestrekte hallen hadden een aantal voordelen: het productieproces kon efficiënt worden ingericht, zonder het gebruik van liften of trappenhuizen. Fabrieksgebouwen met meerdere verdiepingen werden toegepast wanneer het productieproces dit toeliet én ruimtegebrek aan de orde was. Het is goed mogelijk dat de snelle groei van Draka vroeg om een compacte uitbreiding, in de vorm van een multifunctioneel in te richten gebouw. Dit meerlaagse fabrieksgebouw is een typisch vooroorlogs fenomeen: na de Tweede Wereldoorlog zouden de eenlaagse fabrieksgebouwen definitief de overhand krijgen.²⁴

Betonskeletbouw

Door de toepassing van betonskeletbouw was het C-gebouw vrij in te richten zonder dragende binnenmuren. Door de robuuste constructie kon het gebouw de zware productiemachines veilig herbergen. Een ander voordeel van beton was de brandveiligheid, vooral van belang voor het laboratorium en de gloeiovens. In de jaren tien en twintig van de twintigste eeuw verreesen in Nederland de eerste fabrieksgebouwen van beton. Nederland liep met deze ontwikkeling achter op Duitsland waar betonnen fabrieksarchitectuur al rond de eeuwwisseling gebruikelijk was. De oudste voorbeelden van Nederlandse betonnen fabrieksgebouwen staan in Twente, waar de textielindustrie leidend was voor nieuwe ontwikkelingen. Een voorbeeld is de stoomspinning Twenthe in Almelo van architect Arend Beltman uit 1914. Dit gebouw heeft gemetselde wanden, maar de constructie is volledig opgetrokken uit een betonskelet, vergelijkbaar met dat van het C-gebouw. Een ander vroeg voorbeeld van een gebouw met een betonskelet is de Spoelerij van de Tricot-fabriek in Winterswijk, die gebouwd werd tussen 1912 en 1922. Er zat ook een ideologisch aspect aan het gebruik van beton. De heldere en transparante opzet van deze industriële architectuur vormde een bron van inspiratie voor het gedachtegoed van modernistische ontwerpers. Net als bij Draka hielden veel fabrikanten zich in de jaren twintig bezig met de maatschappelijke impact van de schaalvergroting in de industrie. Een beroemd voorbeeld is de Van Nellefabriek uit 1930 van Brinkman en Van der Vlugt, waar idealen over de moderne stad, transport, arbeid en gezondheid sleutelbegrippen waren.²⁵ Een heldere constructie, met grote raampartijen illustreerden het devies 'licht, lucht en ruimte'. Dezelfde uitgangspunten – hetzij op veel kleinere schaal – zijn terug te zien in het C-gebouw. Vooral op de werkplaats op het dak, volledig voorzien van tuimelramen, waren gezondheid en frisse lucht bepalend voor het ontwerp. Dit is illustratief voor een tijd waarin ziekten als tuberculose nog welig tierden.

Links: de spoelerij van Winterswijk in vervallen toestand in 1999. [RCE]

Rechtsboven: de stoomspinning Twenthe in Almelo in 1987. [RCE]

Rechtsonder: de Van Nelle fabriek, ongedateerd. [RCE]

Waardering

Cultuurhistorische waarde

Aan het begin van de twintigste eeuw werd in Nederland gas verdrongen door elektriciteit. Draka staat symbool voor deze ontwikkeling. Het was de eerste Nederlandse fabrikant van geleidingssnoeren en -kabels en dankte zijn uitzonderingspositie aan de vervaardiging van draad en kabel met rubber – en later – plastic isolatie. Draka kent een boeiende geschiedenis die onlosmakelijk verbonden is met de ontwikkeling van de Nieuwendammerham als industriegebied, waar ook bedrijven als Stork en ADM een onderkomen vonden. Het succesverhaal van Draka is grotendeels te danken aan de innovatieve kracht van het bedrijf waar regelmatig nieuwe vondsten werden gedaan. Denk aan geïsoleerd koperdraad, kabels voor röntgenapparatuur en de succesvolle experimenten met kunststoffen als vervanging voor rubber. Als onderkomen van het bedrijfslaboratorium staat het C-gebouw nog altijd symbool voor deze innovaties. Met dit gebouw liet het bedrijf ook zijn sociale gezicht zien door een onderkomen in te richten voor meisjes met een zwakke gezondheid. Daarbij is het C-gebouw het oudste nog aanwezige gebouw op het voormalige bedrijventerrein van Draka en kent een rijke gebruiksgeschiedenis. Hiermee vertegenwoordigt het C-gebouw een hoge cultuurhistorische waarde.

Stedenbouwkundige waarde

Het Draka-terrein werd gekenmerkt door een min of meer organische ontwikkeling met continue sloop, nieuwbouw en schaalvergroting. Aan de noordzijde van het terrein stond tot 1986 het hoofdkantoor met daarnaast de entreepoort als visitekaartje van het bedrijf. Daarachter strekten zich de langwerpige fabriekshallen uit richting het IJ. Het C-gebouw werd in de jaren twintig prominent gesitueerd in het hart van het terrein en torende met vier bouwlagen boven de rest van de fabriekshallen uit. Op het dak was met grote letters 'DRAKA' aangebracht waarmee het gebouw ook vanuit de lucht een opvallend baken op het fabrieksterrein vormde. De

centrale ligging van het gebouw is nog altijd herkenbaar, ondanks de ingrijpende herstructurering uit 1986 waarmee de opzet van het terrein onherkenbaar werd gewijzigd. Het C-gebouw bleef hierbij bij wijze van uitzondering intact. Het gebouw is nog altijd aan de zuid- en oostzijde gekoppeld aan de naastgelegen fabriekshallen, de noord- en westgevels staan vrij aan een open ruimte. Op de noordwestelijke hoek stond tot 2016 een herdenkingsmonument voor de zeventien omgekomen Draka-werknemers tijdens de Tweede Wereldoorlog. Als afwijkende bouwvorm, gelegen in het hart van het voormalige fabrieksterrein heeft het C-gebouw een hoge stedenbouwkundige waarde.

Architectuurhistorische waarde

Het C-gebouw is onderdeel van het oeuvre van architect-ingenieur G.J. Langhout, die gespecialiseerd was in het ontwerpen van industriële gebouwen. Hij werkte onder meer voor de Nederlandsche Fabriek van Werktuigen en Spoorwegmateriaal (Werkspoor) en de scheepsbouwer NSM. Voor Draka werkte Langhout in ieder geval in de jaren tien en twintig, waar hij grote en kleine uitbreidingen realiseerde. Hoewel Langhout een relatief onbekende naam is, heeft hij een indrukwekkend aantal fabriekspanden op zijn naam staan. Van zijn oeuvre is de architectonische kwaliteit van een aantal panden onderkend door middel van een aanwijzing tot gemeentelijk- of rijksmonument. Het C-gebouw is een redelijk gaaf voorbeeld van zijn architectuur, waarbij de constructie van binnen en buiten leesbaar is. Van de uitbreiding uit 1940 is de projectarchitect onbekend. De architectuurhistorische waarde van het C-gebouw is positief, aangezien de uitbreiding uit 1940 enigszins afwijkt van het gebouw van Langhout uit 1928. Dat zit onder meer in de dakoverstek die niet is doorgetrokken en een afwijkende kolomafstand van de aanbouw aan de oostkant. Daarbij zijn de stalen kozijnen met roedeverdeling, die zo bepalend waren voor het aanzicht van het gebouw, al sinds de jaren zeventig uit de gevels verdwenen.

Typologische waarde

De typologie van het C-gebouw laat zich het best omschrijven als een multifunctioneel fabrieksgebouw van meerdere bouwlagen, opgetrokken uit een betonskelet. Industriële architectuur van meerdere verdiepingen was niet ongewoon, maar zeker niet zo gebruikelijk als fabriekshallen van één bouwlaag. De typologische waarde van het Draka-gebouw zit in de meerlagige opzet, de betonskeletconstructie en vooral het multifunctionele gebruik. In 1928 werd het mechanische, chemische en elektrotechnisch laboratorium in het pand ondergebracht, samen met een proeffabriek. Op het dak kwam een werkplaats met lighal en daktuin voor meisjes met een zwakke gezondheid. Het gebouw herbergde ook een kopertrekkerij met gloeiovens, spuitmachines, samenslagmachines en vlechtmachines. Boven dit industriële geweld, gebruikten vanaf 1962 de arbeiders hun lunch in de kantine (later bedrijfsrestaurant). Vanaf de jaren negentig bood het C-gebouw ruimte aan kantoor- en vergaderruimten en opslag van het bedrijfsarchief. De typologische waarde van het gebouw spreekt uit het veranderende gebruik, waarmee het flexibel in te delen pand zijn nut door de jaren heen telkens opnieuw bewees.

Gaafheid en zeldzaamheid

De zeldzaamheidswaarde van het C-gebouw is redelijk hoog, door het type gebouw: een fabrieksgebouw van meerdere bouwlagen met een multifunctionele invulling. Daarbij is het C-gebouw het oudste pand dat nog op het Draka-terrein aanwezig is. Het is een relict uit de jaren twintig, een periode waarin Draka zich nog volop ontwikkelde op de IJ-oeveren in Amsterdam-Noord. De gaafheid van het gebouw is door de jaren heen wel aangetast. Door het veelzijdig gebruik werd het C-gebouw diverse malen intern gewijzigd, met de verwijdering of juist toevoeging van binnenwanden. Aan de buitenzijde hebben vooral de renovaties uit de jaren zeventig, tachtig en negentig hun stempel gedrukt. De leesbare structuur van het betonskelet, de karakteristieke betonnen luifel en de trappenhuizen zijn nog wel bewaard gebleven.

Waarderingstekeningen

In de tekeningen en fotomontage op de volgende pagina's is de hoofdstructuur van het gebouw gewaardeerd. De waarderingstekeningen dienen gebruikt te worden in combinatie met de waarderingsteksten en het transformatiekader. Voor de waardering van het C-gebouw zijn drie categorieën van waarden gebruikt: hoge monumentwaarden (blauw), positieve monumentwaarden (groen) en indifferente monumentwaarden (geel). Deze categorieën zijn afkomstig uit de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek uit 2009 van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. De bouwdelen uit de eerste bouwphase uit 1928 zijn voorzien van een hoge waarde. De oorspronkelijke structuur van het C-gebouw is goed intact gebleven en werd door de jaren heen ingekapseld door enkele uitbreidingen. Zeer bepalend voor de gevel is het in het zicht gehouden betonskelet, dat doorloopt in het dakoverstek. Het reliëf in de gevel in de vorm van de kolommen en vloerplaten vertegenwoordigen een hoge waarde. Aan de binnenzijde hebben de twee oorspronkelijke trappenhuisen een hoge waarde. De tweede bouwphase uit 1940, waarbij het gebouw is voorzien van een aanbouw aan de oostzijde, een driezijdige aanbouw aan het trappenhuis in de westgevel en een doorgetrokken derde verdieping, is voorzien van een positieve waarde. Latere bouwfasen zijn indifferent gewaardeerd omdat ze geen relatie meer hebben met de oorspronkelijke architectonische uitgangspunten, zoals het ketelhuis aan de oostzijde, de kunststof kozijnen en de entreepartij aan de westzijde. In het interieur zijn de later toegevoegde tussenwanden indifferent gewaardeerd.

Hoge waarde

De onderdelen in het gebouw die zijn overgebleven uit de oudste bouwphase uit 1928 hebben een hoge waarde. Dit zijn:

- de zichtbare betonskeletbouw in de buitengevel;
- de luifel van het bouwdeel uit 1928;
- de trappenhuisen.

Een hoge waarde betekent dat behoud van deze onderdelen voorop staat. Aanpassingen zijn alleen te verantwoorden wanneer deze de bestaande monumentale waarden behouden of versterken.

Positieve waarde

Onderdelen die ondersteunend zijn aan het oorspronkelijke beeld hebben een positieve waarde. De toegevoegde bouwdelen uit 1940 zijn gewaardeerd met een positieve waarde toe. Dit zijn:

- de uitbreiding aan de oostzijde van het gebouw uit 1940;
- de driezijdige uitbouw van het trappenhuis aan de westzijde;
- het gedeelte van de derde etage dat in 1940 is doorgetrokken.

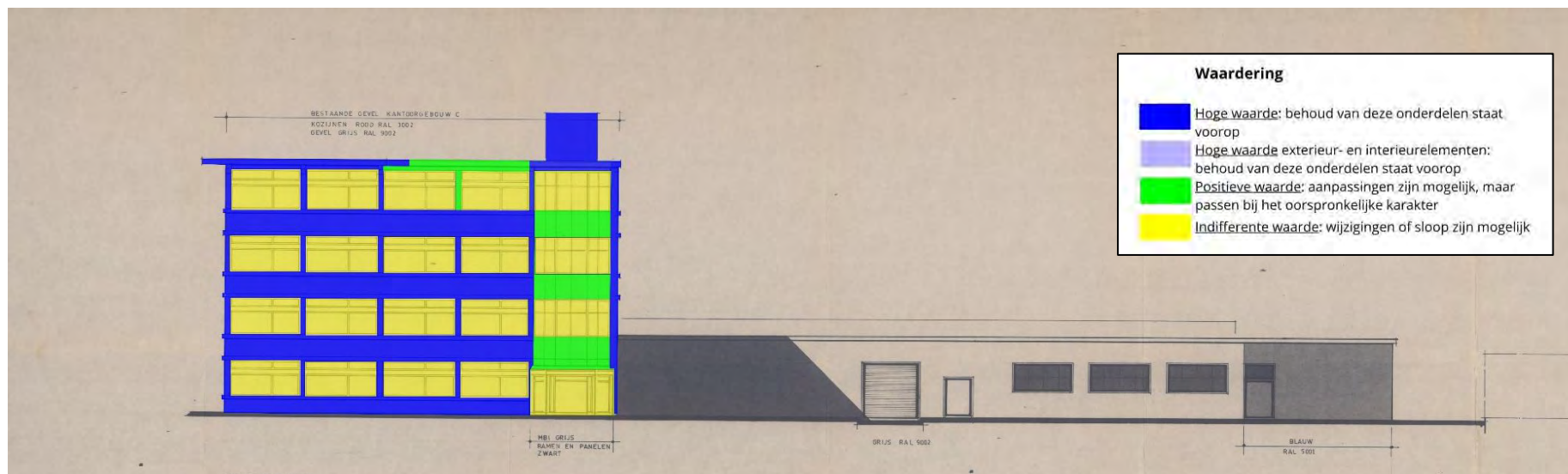
Een positieve waarde betekent dat in principe gestreefd wordt naar behoud. Aanpassingen zijn mogelijk, mits deze uitgaan van en passen bij het oorspronkelijke gebouwconcept.

Indifferente waarde

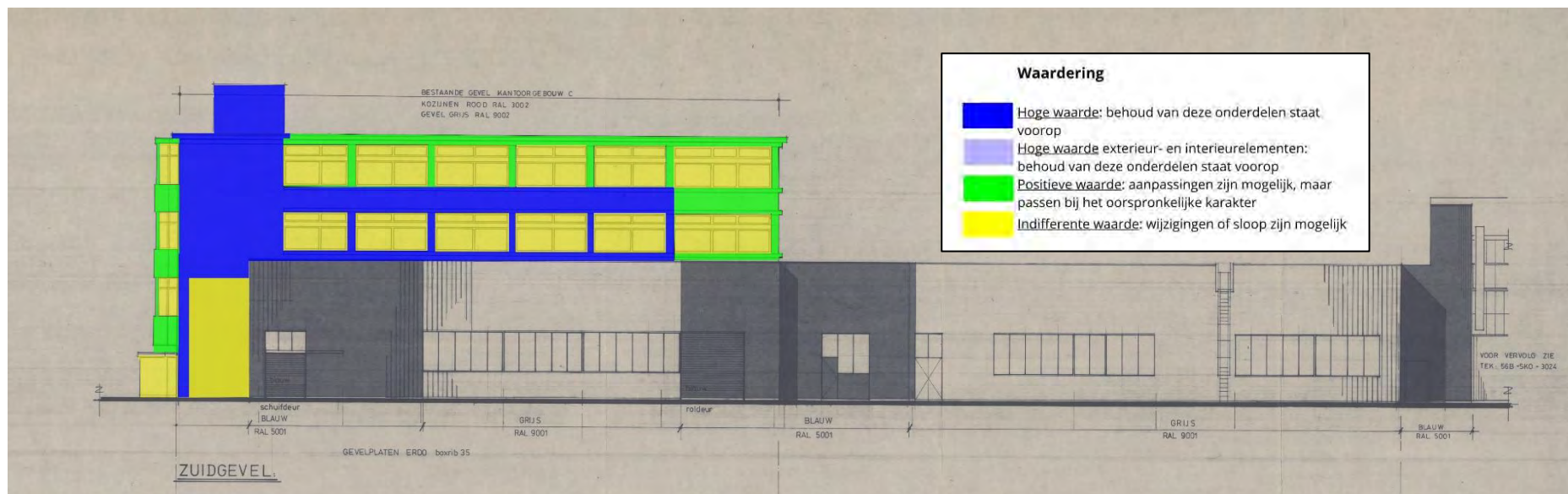
Later toegevoegde onderdelen die afwijken van de oorspronkelijke architectuur. De toevoegingen na 1940 hebben een indifferente waarde. Dit zijn:

- het ketelhuis uit 1964 aan de oostzijde
- de entreepartij aan de westgevel op de begane grond uit 1987;
- de kunststof kozijnen uit 1989;
- alle later toegevoegde binnenwanden.

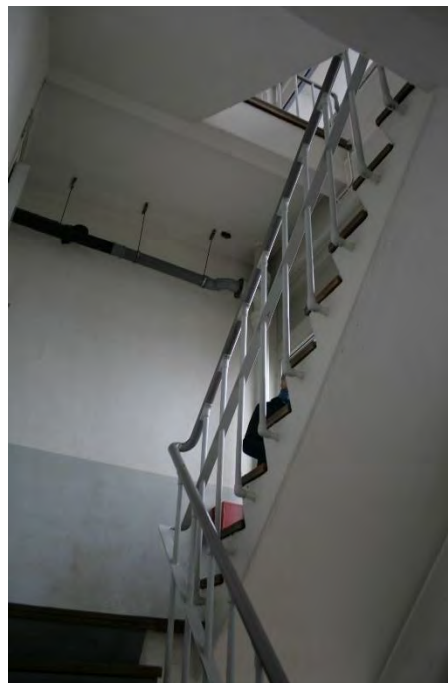
Een indifferente monumentwaarde betekent dat behoud geen eis is, wijzigingen of sloop mogelijk zijn en soms zelfs wenselijk. Behoud van de herkenbaarheid van het oorspronkelijke ensemble is wenselijk.

Westgevel met trappenhuis. [boven SA, bewerkt]

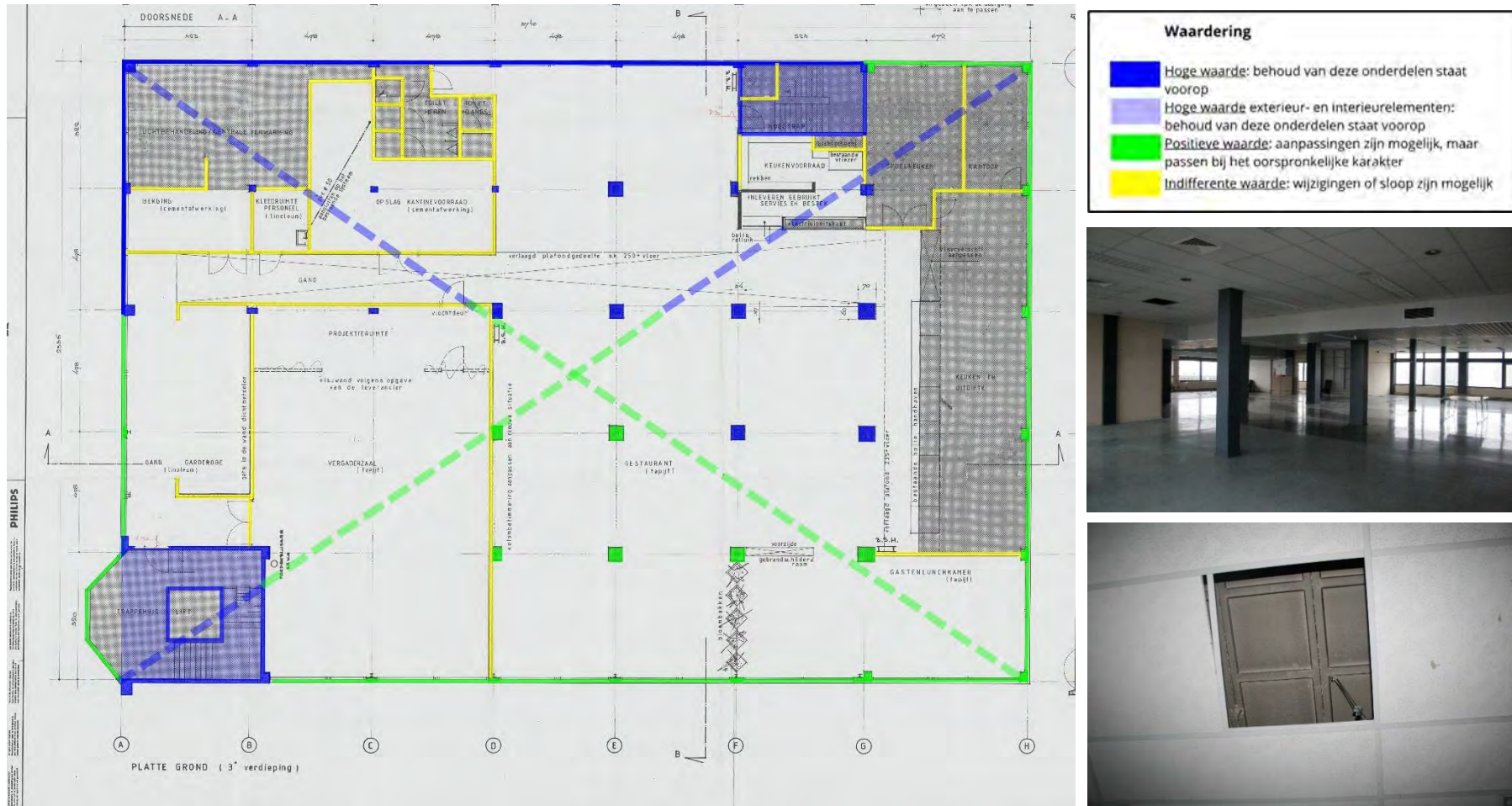

Zuidgevel met de aansluiting op de fabriekshal. [Boven SA, bewerkt]

Noordoostelijke hoek van het gebouw met het noodtrappenhuis. Omdat van de oost- en noordgevel geen actuele geveltekeningen zijn aangetroffen, is hier gekozen voor een fotomontage.

Plattegrond van de derde verdieping. Aandachtspunt hier is het betonnen cassetteplafond (aangegeven met een kruis in de tekening). Nader onderzoek moet uitwijzen waar dit plafond nog precies te vinden is. [SA, bewerkt]

Aanbevelingen voor transformatie

Aanbevelingen over stedenbouw

1. *Herinterpreteer de industriële enclave en de ad hoc stedenbouw*

Het fabrieksterrein van Draka heeft een geheel eigen stedenbouwkundige typologie. Het terrein laat zich lezen als besloten industriële enclave, met twee duidelijke entrees, beiden vanaf het water bereikbaar: een aan het Gedempte Hamerkanaal en een aan de IJ-oever. Het terrein is – vóór de herstructurering in de jaren tachtig – ad hoc ontwikkeld door naar behoefte te slopen en bij te bouwen. Soms ging het om grootschalige ingrepen, soms werden gebouwen met een beukbreedte uitgebreid (zoals ook in 1940 met het C-gebouw gebeurd is). Het resultaat was een staalkaart aan industriële architectuur uit de twintigste eeuw. Deze organische manier van ontwikkelen, waarbij telkens verschillende tijdslagen werden toegevoegd, kan een inspiratiebron vormen voor het Hamerkwartier als woonwijk. Bij de zoektocht naar een eigen identiteit voor het Hamerkwartier ligt het voor de hand om de kwaliteiten van het Draka-terrein als uitgangspunt te nemen: herinterpreteer de industriële beeldtaal, zet in op een divers architectuurbeeld en benadruk de zichtlijnen vanaf de entrees aan de landzijde en vanaf het IJ. Overweeg om behalve het C-gebouw ook andere relictten van Draka een nieuwe betekenis te geven, zoals het hoofdkantoor aan de westzijde van het terrein uit 1986.

2. *Koester het laboratoriumgebouw als hart van het terrein*

Het C-gebouw heeft een bijzondere stedenbouwkundige betekenis als hart van het Draka-terrein. Het gebouw neemt een centrale positie in op het terrein, door de ligging, maar ook door de vorm. Het compacte, blokvormige bouwwerk torende uit boven de omliggende uitgestrekte hallen. Gezien het gewenste programma van het Hamerkwartier is het niet reëel om het C-gebouw als hoogteaccent te handhaven, maar het is wel

mogelijk om het gebouw als stedenbouwkundig hart te koesteren. Dit kan door de openheid aan de west- en de noordzijde van het pand te behouden. Van oudsher is het C-gebouw gekoppeld aan fabriekshallen. De westelijke en noordelijke gevel van het gebouw zijn echter altijd vrij gebleven van bebouwing. Op de noordwestelijke hoek van het gebouw bevond zich tussen tot 2016 een oorlogsmonument voor alle gesneuvelde Drakianen. Dit was een plek voor ontmoeting en bezinning waar elke 4 mei de dodenherdenking plaatsvond. Door het gebouw aan een open ruimte te situeren met een doorzicht naar het IJ, blijft het C-gebouw het vanzelfsprekende middelpunt en oriëntatiepunt van het Hamerkwartier. Een passende (openbare) functie kan helpen om het C-gebouw te programmeren als vanzelfsprekende ontmoetingsplek.

3. *Houd het volume herkenbaar*

In de planvorming voor het Hamerkwartier wordt voorzien in een dakopbouw van het voormalige C-gebouw. Een dakopbouw is vanuit cultuurhistorisch oogpunt niet wenselijk, aangezien de luifel als gevelbeëindiging van architectuurhistorische waarde is en het vierlaagse volume van stedenbouwkundige waarde is. Hieronder zijn enkele scenario's op een rij gezet waarmee een optopping vanuit de cultuurhistorie denkbaar zou zijn:

- *Scenario 1: zet in op het behoud van het gebouw uit 1927*
Beperk de optopping tot de oostelijke zijde, op de aanbouw uit 1940.
- *Scenario 2: de onzichtbare oplossing*
Onderzoek een terugliggende dakopbouw van één laag die vanaf het maaiveld niet zichtbaar is.
- *Scenario 3: een expressief gebaar*
Door de dakopbouw te beschouwen als een nieuwe betekenislaag, kan ook kwaliteit aan het C-gebouw worden toegevoegd. Dit is bij uitstek een ontwerpopgave voor een architect die de essentie en betekenis van het C-gebouw kan doorgronden en vertalen in een nieuw totaalbeeld.

Linksboven: openbare ruimte bij het C-gebouw: plantsoen met het oorlogsmonument, ongedateerd. [HCAN]

linksonder: het oude hoofdkantoor (1916) en het nieuwe hoofdkantoor (1960): twee tijdslagen aan elkaar gekoppeld, 1986. [SA]

Rechts: luchtfoto van het terrein met het C-gebouw als middelpunt, na 1965. [HCAN]

Aanbevelingen over architectuur

4. *Verwijder de opsmuk*

Op de stichtingstekeningen uit 1927 en 1928 is goed te zien hoe eenvoudig en helder het C-gebouw was opgezet: een betonskelet in een vierkant grid, met daartussen veel ruimte voor grote stalen raampartijen met roeden. Het dakoverstek op de derde verdieping gaf verbijzondering en expressie aan het gebouw, met op het dak een spectaculaire buitenruimte. Door de jaren heen heeft het C-gebouw de nodige transformaties ondergaan. De architectuurhistorische waarde van het gebouw zit echter nog altijd in de constructieve helderheid: de kolommen die aan de buitengevel zichtbaar zijn en doorlopen in het dakoverstek. Van binnen is het betonskelet op de derde verdieping nog goed zichtbaar, de overige verdiepingen zijn dichtgezet met tussenwanden en systeemplafonds. Strip het gebouw van deze opsmuk en leg het betonnen cassetteplafond op de derde etage weer vrij. Wanneer het nodig is om het pand te isoleren, los dit dan aan de binnenzijde op, zodat de structuur van het betonskelet in de buitengevel zichtbaar en de verhoudingen van het gebouw leesbaar en intact blijven. Op historische afbeeldingen is te zien dat het gebouw niet altijd wit was gepleisterd. Het had een grauwere kleur, met een structuur die erop wijst dat het ruwe beton in het zicht werd gelaten. Door het gebouw te schilderen is een deel van het industriële, ruige karakter verloren gegaan. Overweeg om de oorspronkelijke gevel weer bloot te leggen.

5. *Herstel de raampartijen als expressieve gevelelementen*

Een belangrijk onderdeel van de expressie van het C-gebouw werd gevormd door de ranke stalen kozijnen met roedeverdeling. De tuimelramen uit de jaren twintig waren van belang voor een gezonde werkomgeving met genoeg frisse lucht en voorzagen het gebouw van een levendig gevelbeeld. Later zijn deze ramen vervangen door houten roodgeschilderde exemplaren en aan het einde van de jaren tachtig werden de huidige kunststof kozijnen geplaatst. Met deze aanpassing heeft het C-gebouw een deel van zijn expressie verloren. De huidige kozijnen voorzien het pand van een anoniem uiterlijk en doen geen recht aan de oorspronkelijke industriële architectuur. Door het pand te voorzien van nieuwe kozijnen met een slank profiel en een passende roedeverdeling kan het fraaie gevelbeeld hersteld worden.

Links: de oorspronkelijke ramen van het C-gebouw in 1955. [SA]

Rechts: open ruimte met kolommen op de derde verdieping van het C-gebouw.

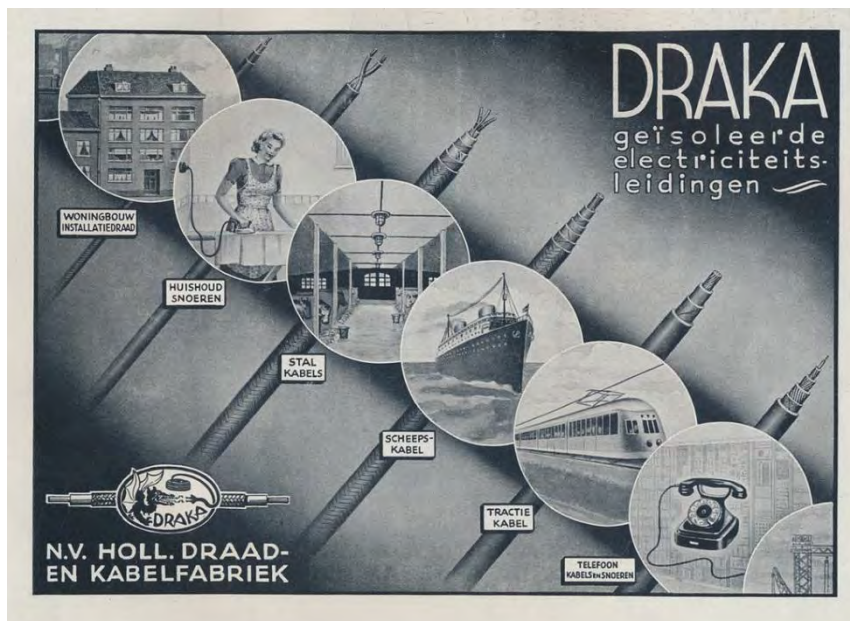
Aanbevelingen over cultuurhistorie en identiteit

6. *Maak het gebouw (deels) openbaar*

De geschiedenis van het C-gebouw wordt gekenmerkt door een divers gebruik, maar werd oorspronkelijk in 1928 gebouwd als visitekaartje voor het bedrijfslaboratorium. Het gebouw was vanaf de jaren zeventig betekenisvol als bedrijfskantine van Draka. Er heeft zelfs een roltrap gestaan om de grote hordes fabrieksarbeiders efficiënt te laten doorstromen. In de geest van het multifunctionele gebruik van het gebouw is een gemengd programma aan te bevelen met een grote rol voor innovatie en maakindustrie. Daarbij is het wenselijk om (een deel van) het gebouw open te stellen voor bezoekers. Denk aan een culturele invulling, een wijkcentrum, open ateliers, een tentoonstellingsruimte, theater, horeca, etc., etc. Hiermee kan de positie van het C-gebouw als centraal ontmoetingspunt en hart van het voormalige Draka-terrein een nieuwe betekenis krijgen in de te ontwikkelen woonwijk.

7. *Vertel het verhaal van Draka*

De geschiedenis van de ontwikkeling van Draka aan de noordelijke IJ-oever is uitermate intrigerend. Daarbij is de ontwikkeling van Draka als eerste Nederlandse draad- en kabelproducent onlosmakelijk verbonden aan de ontwikkeling van Amsterdam-Noord. Benut het verhaal en de beeldtaal van Draka om de identiteit van het Hamerkwartier te versterken. Dit verhaal kan een inspiratie vormen bij de inrichting van de openbare ruimte (door bijvoorbeeld de rollen met kabels die op het terrein lagen terug te laten komen in de inrichting van de IJ-oever). De programmering van het gebied biedt ook aanknopingspunten, denk aan innovatieve maakindustrie in de geest van Draka. Door de decennia heen zijn talloze reclame-uitingen, prenten, (lucht)foto's en beeldmerken gemaakt in opdracht van het bedrijf, waarvan een aantal ook is gebruikt om dit rapport mee te illustreren. Gebruik deze rijke bron van beeldmateriaal bij de inrichting van het C-gebouw en denk na over (subtiele) referenties die herinneren aan de vroegere functie van het terrein. Zet ontwerpkracht in om de beeldtaal van Draka te vertalen in een eigentijdse variant. Gebruik de industriële ruigheid van het gebied en het Draka-DNA om het Hamerkwartier te voorzien van een eigen uniek karakter.

Linksboven: het terrein met de uitgestalde kabelhaspels in 2008. Foto Doriann Kransberg. [SA]

Rechtsboven: Uitnodiging voor de jaarbeurs, ontworpen door J. B. Heukelom, 1919. [SA]

Linksonder: ongedateerde reclameprent. [HCAN]

Rechtsonder: ongedateerde foto. [HCAN]

Advertenties van Draka uit 1920 getekend door graficus Piet Wagner. [HCAN]

Bronnen en noten

Archieven

Historisch Centrum Amsterdam-Noord [HCAN]
Stadsarchief Amsterdam [SA]
Noord-Hollands Archief [NHA]
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed [RCE]

Literatuur

Bureau Monumenten & Archeologie, *Nieuwendammerham/Hamerstraatgebied; Een cultuurhistorische effectrapportage*, 2004
Heritage & Architecture TU Delft, *De Werkspoorhallen op Oostenburg*, 2015
Karel Loeff, *Fabrieksgebouwen; categoriaal onderzoek wederopbouw 1940-1965*, 2006
Marius van Melle, 'Eindeloos veel kabels 100 jaar Draka aan de oever van het IJ', uit *Ons Amsterdam*, 28 april 2010
Monumenten en Archeologie Amsterdam, *Hamerkwartier; Cultuurhistorische studie en advies als uitgangspunt voor gebiedsontwikkeling*, april 2017
Cas Oorthuys, *Veertig jaar DRAKA, Geschiedenis Van N.V. Hollandsche Draad- en Kabelfabriek Amsterdam*, 1950
Hans Schippers, *Bouwt in beton!: introductie en acceptatie van het gewapend beton in Nederland (1890-1940)*, 1995
Pierre Spierings, Ad Vos, *80 jaar DRAKA: 1910-1990*, 1990
Stadsdeel Amsterdam-Noord, *Noord aan het IJ; Masterplan Noordelijke IJ-oever*, 2003

Websites

Amsterdamopdekaart.nl/p/192/G.J._Langhout
Cultureelerfgoed.nl
Delpher.nl
geschiedenis-van-amsterdam-noord.nl/100-jaar-draka
nl.prysmiangroup.com
Onsamsterdam.nl
Topotijdreis.nl

Eindnoten

¹ 'DRAKA bestaat veertig jaar', 13 april 1950, uit *Het Parool*

² *Hamerkwartier; Cultuurhistorische studie en advies als uitgangspunt voor gebiedsontwikkeling*, p. 15

³ *Noord aan het IJ; Masterplan Noordelijke IJ-oever*, p. 21

⁴ 'De "ouwe taaie" van de Nederlandse kabelindustrie, uit *Samenslag*, jaargang 2, nr. 5, 5 mei 1980

⁵ Van Melle

⁶ 'Draka trekt veertig jaar kabel', 13 april 1950, uit het *Algemeen Handelsblad*

⁷ <https://nl.prysmiangroup.com/over-ons/prysmian-group-in-nederland>

⁸ *De Werkspoorhallen op Oostenburg*, p. 37

⁹ [https://amsterdamopdekaart.nl/p/192/G.J. Langhout](https://amsterdamopdekaart.nl/p/192/G.J._Langhout)

¹⁰ Oorthuys p. 21

¹¹ *Draka Omroep*, 4^e Jaargang, nr. 9, 24 december 1949

¹² Oorthuys, p. 21

¹³ Oorthuys, p. 21

¹⁴ Spierings et al, p. 62

¹⁵ *Draka Omroep*, jaargang 28, mei 1973

¹⁶ Ibid.

¹⁷ *Draka Omroep*, ongedateerd, waarschijnlijk eind 1967

¹⁸ Ibid.

¹⁹ *Draka Omroep*, jaargang 2, nr. 4, oktober 1987

²⁰ *Kabelkant*, april 1989

²¹ Gesprek Johan Ketelaars, 26 november 2021

²² *Kabelkrant*, oktober 1991

²³ Oorthuys, p. 21

²⁴ Loeff, p. 15

²⁵ Loeff, p. 21